

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 929Štibler M.:334.734(497.1+497.4)

Prejeto: 7. 5. 2016

Miloš Štibler (1882–1969), zadružnik in publicist

GORANKA KREAČIČ

dipl. um. zg., predmetna učiteljica,
Osnovna šola Preserje, Preserje 60, SI-1352 Preserje
e-pošta: goranka.kreacic@guest.arnes.si

Izvleček

Članek obravnava življenje in delo slovenskega zadružnika in publicista Miloša Štiblerja. Obmejni Slovenec iz Pohorskega Podravja, sin kmečkih staršev, je maturiral na mariborski klasični gimnaziji in končal višjo zadružno šolo v Darmstadtu. Pred prvo svetovno vojno je deloval kot tajnik zadružne zveze v Celju. Z Dunaja je leta 1919 odšel v Beograd, kjer je s presledki ostal do leta 1946.

Opravljal je službe v zadružnih organizacijah, bil je vodja kabineta na ministrstvu za kmetijstvo v Beogradu, nato dolga leta vodja oddelka za kreditiranje zadružništva v Privilegirani agrarni banki Beograd. Po drugi svetovni vojni se je vrnil v Slovenijo, v Ljubljano. Dolgih 70 let je pisal poljudno strokovne članke za slovenske, srbske in nemške časopise.

Ključne besede:

Miloš Štibler,
zadružništvo
v Sloveniji,
zadružništvo
v Kraljevini
Jugoslaviji

Abstract

MILOŠ ŠTIBLER (1882-1969), COOPERATOR AND PUBLICIST

The article discusses the life and work of the Slovenian cooperator and publicist Miloš Štibler. The borderline Slovenian comes from Podravje region, from a farming family. He graduated from Classical Grammar School Maribor and completed Cooperative College in Darmstadt. Before the First World War, he acted as a secretary of the Cooperative Union in Celje. In the 1919, he went from Vienna to Belgrade where he stayed until 1946, with brief spells of staying elsewhere. He pursued activities in cooperative associations; he acted as the Head of the Ministry of Agriculture in Belgrade, then as the Head of the Department of Lending to the Cooperatives in the Privileged Agricultural Bank in Belgrade. After the Second World War, he returned to Ljubljana, Slovenia. For 70 long years, he wrote popular academic articles for Slovenian, Serbian, and German newspapers.

Key-words:

Miloš Štibler,
Cooperatives
in Slovenia,
Cooperatives
in the Kingdom
of Yugoslavia

Uvod

Pričujoče besedilo obravnava življenje in delo Miloša Štiblerja, slovenskega zadružnika, ljubiteljskega igralca in publicista. Idejo za samostojni članek smo dobili,¹ ko smo v družinski hiši Volčanškovih iz Brežic odkrili tisoče strani njegovih dnevniških zapisov po drugi svetovni vojni. Tja so prišli pred več kot petinštiridesetimi leti, ko jih je po njegovi smrti pripeljala iz Ljubljane njegova edina hči Duša. Do zdaj smo uredili in kronološko zložili več kot tisoč strani. Že na podlagi tega smo dobili vpogled v njegovo življenje in delo po drugi svetovni vojni, ko se je kot upokojenec intenzivno ukvarjal z družbenim delom na različnih področjih: v društvu upokojencev, v društvu potrošnikov, na področju sociale, v delavsko prosvetnih društvih itd. Ob rednem zapisovanju dnevnih dogodkov je ob različnih priložnostih beležil tudi spomine na svoje delovanje pred prvo in drugo svetovno vojno.

Obmejni pohorski Slovenec, ki je svoje krstno ime Mihael iz domoljubja spremenil v Miloš, je bil dejaven v naprednih narodnih gibanjih. V času narodnostnih bojev na Slovenskem je začel pisati v časnike in časopise, ker je to čutil kot dolžnost, saj je slovenska beseda morala postati enakovredna nemški. Pisati je začel že kot gimnazijec, zgodaj pa se je posvetil še dvema dejavnostma, ki sta ga pozneje spremljali vse življenje: ljubiteljskemu igrilstvu in zadružništvu, slednje je pozneje postalo tudi njegov poklic.

V članku je predstavljenih nekaj poglobitvenih poglavij iz njegovega delovanja in življenja. Za to smo rabili različne vire, od pogovorov z njegovimi sorodniki in znanci, preko družinskih podatkov iz mariborskega nadškofijskega arhiva, *Štiblerjevega dnevnika* in različne literature do Javorškove knjige *Spomini na Slovence*.

Prvi del sestavljajo biografske črtice, nekoliko daljši citati iz njegovega dnevnika, ki zelo natančno pojasnjujejo njegovo razmišljanje, njegova duševna razpoloženja in marsikatero življenjsko odločitev. *Štiblerjev dnevnik* je pisan zelo tekoče in je izredno zanimivo branje tudi takrat, ko opisuje sočasne dnevne dogodke.

V drugem delu je Miloš Štibler prikazan tako, kakor ga je videl Jože Javoršek v svojih *Spominih na Slovence*. Skupaj s tastom, politikom Ivanom Pucljem, sta med glavnimi protagonisti Javorškove prve in druge knjige, ki je neke vrste mikrozgodovinska pripoved, preoblikovana v fikcijsko prozo.

V tretjem delu je predstavljeno Štiblerjevo ljubiteljsko igralsko udejstvovanje v Celju, saj je kot pobudnik ustanovitve *Dramatičnega društva* leta 1911 ena ključnih oseb v zgodovini celjskega gledališča.

V četrtem delu je predstavljena Štiblerjeva politična publicistika po koncu prve svetovne vojne, ko odide v Beograd gradit novo državo s takim navdušenjem, da ga vnema zapelje v predlog o jezikovni združitvi vseh treh konstitutivnih narodov nove države.

Peti del je posvečen Štiblerjevi zadružni publicistiki. Prikazan je le prerez nekaterih njegovih idej in pogledov, saj bi podroben vpogled presegel prvotno zamisel o zgradbi pričujočega sestavka.

Biografski pregled z vpogledom v dnevniške zapise

Miloš Štibler je bil rojen kot Mihael Stibler 16. 9. 1882 v Fali pri Mariboru na naslovu Ruta (Greuth) 7. Njegov oče je bil Gašper Štibler, mati pa Jožefina, roj.

¹ Nekaj podatkov o Milošu Štiblerju je mogoče prebrati v članku Kreačič: Po sledih plemenitih Šufflay Otruševskih v Sloveniji, str. 128–161.

Gradišnik.² Po prvi svetovni vojni in razmejitvi med novonastalo Jugoslavijo in Avstrijo se je večina Štiblerjevih sorodnikov znašla v Avstriji.

»Danes se spominjam tudi mojega mlajšega brata Karla.³ Je kmet v Avstriji. Ali ni to čudno? Spada pod Lučane (Leutschach) nad Mariborom. Pri razmejitvi med Jugoslavijo in Avstrijo po prvi svetovni vojni je padel pod Avstrijo. To je bila usoda celega tistega kota od Duha na Ostrem vrhu do Lučan. V tistem kotu je ostalo nekaj tisoč Slovencev, med njimi še dve moji teti in en stric po materi. Moja mati je bila od Duha na Ostrem vrhu. Zmeraj me srce zaboli, kadar koli se spomnim teh izgubljenih rojakov in sorodnikov.«⁴

V svojih dnevniških zapisih iz leta 1956 je zapisal, da je bil zaveden Slovenec, narodnjak in že takrat zadružnik. To je bilo še v gimnazijskih letih, ko je obiskoval mariborsko klasično gimnazijo.

»Obmejni Slovenec sem bil in kaj je prirodnejše, kakor da sem v takratnih razmerah postal narodnjak. Saj je narodnost bila najvažnejša stvar, ki so jo nam nasprotniki hoteli uničiti. Toda občasno sem že od mladega bil zadružgar. V počitnicah med sedmim in osmim razredom gimnazije sem imel priložnost sodelovati pri ustanavljanju posojilnice v Vuhredu. Največ na mojo pobudo so se potem ustanovile posojilnice v Ribnici na Pohorju, v Vuzenici, na Muti in v Limbušu, vse razen Mute že leta 1902.«⁵

Mihael se je v gimnaziji preimenoval v Miloša, kot so to storili nekateri njegovi profesorji ter sošolci in somišljeniki.

»Bila je to doba hudih narodnostnih bojev v Avstriji. Po velikih krajih, kot je bil nemškutarski Maribor, se je razvila predvsem pri mladih ljudeh posebno močna narodna zavednost. Najboljši prijatelji v mojem razredu smo bili Fludernik, potem Ivan Prekoršek,⁶ Mravljak Franc⁷ in jaz, ker smo vsi bili narodno zelo vneti. Fludernik se je tudi sam preimenoval iz Ignacija v Ognjeslava, jaz pa iz Mihaela v Miloša. Takšni smo bili v vsem, ko smo zapuščali mariborsko gimnazijo.«⁸

² NŠAM: RMK, Sv. Marija v Puščavi 1875–1893, str. 38.

³ Avstriji je pripadla tudi kmetija, kjer je bila poročena Štiblerjeva sestra.

⁴ Štibler: *Dnevnik*, 4. 11. 1956. Dnevnik je v rokopisu in je v zasebni lasti njegove vnukinje Kamile Volčanšek.

⁵ Štibler: *Dnevnik*, 11. 10. 1956.

⁶ Ivan Prekoršek, politik, publicist in urednik (1883–1968). Predstavniki narodno radikalne generacije, deloval je v Celju, kjer je terjal poslovenjenje napisov in šol, agitiral za majniško deklaracijo v SN in bil leta 1918 iniciator deklaracijskega tabora v Žalcu. Po letu 1918 je deloval po politični liniji G. Žerjava in A. Kramerja in sodeloval pri poslovenjenju celjskega nemškega doma (*Deutsches Haus*).

Glej tudi: Goropevšek: Ivan Prekoršek – potovalni učitelj Ciril Metodove družbe na slovenskem Štajerskem: poti in stranpoti slovenske politike na Štajerskem v letih 1908–1912, str. 421–438.

⁷ Franc Mravljak, profesor, kandidat 44. volilnega okraja (Maribor, Celje, Ptuj, del Koroške) za volitve narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino 1920.

⁸ Štibler še posebej omenja profesorja Raiča, ki je spremenil svoj nemški priimek Rajh. Potem še nadaljuje z zgodbo Ignaca/Ognjeslava Fludernika, ki je po študiju postal nemškutar in služboval v Sarajevu, kjer se je družil samo z Nemci. Ponovno je postal Ignac. »Po letu 1918 so nam Srbi in Hrvatje pripovedovali, da je bil Fludernik vnet član »Herrenklub-a«, to je vodilne nemške organizacije v Sarajevu in sploh v Bosni. Ta »Herrenklub« je imel namreč podobno vlogo, kot jo je v Ljubljani imela Kazina na današnjem Trgu revolucije.«

Štibler: *Dnevnik*, 14. 10. 1956.

Takoj po maturi se je vključil v zadružno gibanje. Zavzemal se je za narodno in gospodarsko enakopravnost Slovencev na Štajerskem. Zaradi slabih gmotnih razmer je prekinil študij slavistike na Dunaju. V svojih dnevniških zapisih večkrat omenja, da mu je žal, da ni doštudiral predmeta, ki ga je imel rad prav tako kot zgodovino. Zaradi narodnostnih vrenj in gmotnega stanja kmetov je že zgodaj postal zadružnik. V njegovih poznejših dnevniških zapisih beremo, da je začel objavljati članke že kot gimnazijec. To ni bila potreba po literarnem ustvarjanju, pisal je zato, ker je menil, da se mora slovenska beseda redno pojavljati v javnosti in v takratnem skoraj povsem nemškem Mariboru. Nezaupanje in odpor do Nemcev in Avstrijcev ga nista nikoli zapustila, a zanimivo je, da to ni veljalo za vse, kar je bilo nemško, saj je dolga leta, tudi na starost, v socialistični Jugoslaviji ohranjal redne stike z zadružnimi somišljeniki iz Nemčije, posebej z dr. Hasselmannom iz Hamburga.⁹

Na Štiblerja so vplivali tudi profesorji, ki se jih rad spominja, mi pa z naslednjim pričevanjem dobimo kratek in jedrnat vpogled v tisti čas. Iz tega lahko razberemo tedanje vzdušje na mariborski gimnaziji, narodnostno zavednost pri nekaterih profesorjih in učencih, tudi narodnostno razklanost v najožji družini, vidimo, kakšne vzgojne in izobraževalne prijeme so uporabljali takratni profesorji, pa tudi Štiblarjev odnos do profesorjev in njegovo zgodnje navdušenje za slovanstvo.

»Začel sem razmišljati o tem, če je bilo v meni kaj upornosti. In zdi se mi, da je nekaj malega bilo. Tako se spominjam, da smo v višji gimnaziji čitali nek Ciceronov govor, ki se je začel z besedami: 'Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?'¹⁰ Bil je ponedeljek, latinščino smo imeli popoldne in čitali smo predgovor, 'praefatio'. Tri strani je bilo tega predgovora. Profesor Jerovšek, ki je poučeval ta predmet, pravi, da naj se predgovora do prihodnjega dne naučimo na pamet. Drugi dan, v torek, je latinščina bila že zjutraj. Imeli smo tudi druge predmete in zato nas je razjezilo, da se od nas zahteva, naj se od ponedeljka zvečer do torka zjutraj naučimo napamet tri strani latinskega besedila v prozi. Spominjam se, da bi se lahko naučil tudi celega predgovora, toda v meni se je nekaj uprlo in naučil sem se točno polovico. Drugo jutro začne profesor spraševati. Nihče ni znal. Mogoče sem bi že deseti, ki ga je poklical. Stopim iz klopi k tabli in čakam. 'Die Praefatio' pravi profesor. Začnem in gladko povem polovico. Utihnem in profesor nadaljuje misleč, da se ne morem spomniti naslednje besede. Toda jaz molčim in čez čas pravim, da dalje ne znam. 'Zakaj ne?' vpraša po nemško. 'Zato, ker sem se moral pripravljati tudi za druge predmete', mu odgovorim osorno. Profesor dvigne pesti, požene me v klop in mi napiše najslabši red 'popolnoma nezadostno' ali šest.

To se je zgodilo v začetku šolskega leta. Toda z Jerovškom sem imel dvoboj že ob koncu prejšnjega šolskega leta. Jerovšek je poučeval nemško stenografijo kot neobvezen predmet. Ravno tisti dan in tisto uro, ko je nekoč bila stenografija, je sprejemal zdravnik dr. Majciger, sicer nemškutarski sin nav-

⁹ Dr. Erwin Hasselmann, publicist in zadružnik (npr. Der Genossenschaftliche Selbsthilfe der Verbraucher (Zadružna samopomoč potrošnikov iz 1957). Kmalu po prihodu Hitlerja na oblast je z družino leta 1934 emigriral v Anglijo, kjer je ostal do leta 1949. Miloš Štibler se je dolga leta, še po drugi svetovni vojni, dopisoval z dr. E. Hasselmannom. V svojem dnevniku ga večkrat omenja, saj mu je dr. Hasselmann pošiljal tudi svoje knjige in članke, ki jih je Štibler pozneje podaril NUK-u, pa tudi pakete s stvarmi, ki so v povojnih letih primanjkovala v Jugoslaviji. E. Hasselmann je napisal tudi knjigo o Robertu Ownu, ki jo je Štibler prevedel v slovenščino, a ni našel založnika, ki bi jo tiskal. Ta prevod se nam ni ohranil. Štibler: *Dnevnik*, 23. 4. 1963.

¹⁰ To so znamenite besede iz prvega Cicerovega govora proti zarotniku Katilini leta 63 pr. n. št., ki pomenijo: »Do kdaj boš vendar, Katilina, izrabljal našo potrpežljivost?«

dušenega staroslovence,¹¹ profesorja Majcigerja,¹² ki je v mojem razredu v Mariboru več let poučeval slovenščino. Na žalost sem bil bolan in sem moral k zdravniku. Stopim pred stenografsko uro k Jerovšku in mu to povem. Ni mi dovolil, jaz pa sem kljub temu odšel k zdravniku. Ta me pogleda in mi napiše recept. S tem grem takoj nazaj v gimnazijo. Pridem prav ob 12. uri, ko je bilo konec pouka. Stopim k Jerovšku in mu pokažem recept v dokaz, da sem zares bil pri zdravniku. 'Nisem dvomil, da greste zares k zdravniku, toda zahtevam, da me ubogate.' Tako je rekel, a jaz sem odgovoril: 'Za mene je moje zdravje važnejše kakor vse drugo.' In sem šel.

Jerovšek tega ni pozabil. To je pokazal tudi pri čitanju Ciceronovega predgovora. Bili smo v začetku šolskega leta in bil sem vprašan menda že prvi dan. Ali to mi je pokazalo, da se moram paziti. Razmišljal sem o tem in razmišljal. Bil sem že v skrbeh, toda tudi takrat mi je usoda bila naklonjena.

Jerovšek je takrat v mojem razredu poučeval tudi slovenščino. Za tisti dan je bila iz slovenščine določena šolska naloga. Takrat sem se vsako jutro pred odhodom v šolo učil ruščine. Čitam neko rusko čitanko in najdem tam pregovor, ki mi je zelo ugajal. Dobro si ga zapomnim in mislim, če bo danes za slovensko šolsko nalogo prišla tema ('Schwefelthema' smo to imenovali v nemščini), tedaj porabim v nalogi tudi ta ruski pregovor in ga napišem v cirilici. In res je bilo tako. Prosta tema in svoj načrt izvedem. Nisem se zmotil. Jerovšek je bil silno navdušen Slovenec in Slovan. Ko je videl v nalogi ruski citat, napisan celo v cirilici, je bila moja zmaga popolna. Od takrat sva bila in ostala dobra prijatelja.¹³

Štibler se je po prekinjenem študiju slavistike zaposlil v Celju kot uradnik in zato dobil stipendijo *Zadružne zveze* za višješolski študij na zadružni šoli (*Genossenschaftschule*) v Darmstadtu. Študijsko se je potem izpopolnjeval še na Češkem, Danskem in v Nemčiji. Po študiju je bil revizor in tajnik *Zadružne zveze* v Celju, vmes je pisal o zadružništvu in se ukvarjal z ljubiteljskim igralstvom, kar je počel do pozne starosti. Mnogo je nastopal na javnih shodih in enkrat ga je Dragotin Gustinčič¹⁴ presenetil z neko izjavo.

»Bilo je v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno. Predaval sem v Matenji vasi blizu Postojne, v gostilni, ki je nosila napis mislim Lepa naša domovina. Govoril sem kmetom o gospodarstvu, in sicer največ o zadružništvu. Med mojim predavanjem je vstopil v sobo, v kateri sem govoril, ing. Gustinčič, ki je takrat menda služboval v Trstu. Po predavanju pristopi k meni in mi pravi: 'Vi ste socialist.' Odgovoril sem mu, da nisem član socialistične stranke, pač pa sem zadrugar.«¹⁵

Poleg službe, pisanja in igranja se je udeleževal kot predavatelj na poučnih tečajih oz. kot potujoči učitelj *Ciril-Metodove družbe*. Tako ga zasledimo septembra leta 1909 v Celju na poučnem tečaju, ki ga je prirejala Zveza narodnih društev na Štajerskem v sodelovanju s *Socialnim odsekom zveze slovenskih štajerskih učiteljev in učiteljic*. Štibler je na tem tečaju, kjer sta med drugimi predavala tudi dr. Gregor Žerjav in Ivan Prekoršek, imel dve predavanji, in sicer *Alkoholizem* in *Časopis kot izobraževalno sredstvo*.¹⁶

Svojih predavanj se Štibler spominja tudi v dnevniku:

¹¹ Staroslovenci so bili konservativna politična smer v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja nasproti mladoslovincem.

¹² Janez Majciger (1829–1909), slovenski narodopisni pisatelj, filolog in etnolog.

¹³ Štibler: *Dnevnik*, 17. 12. 1956.

¹⁴ Dragotin Gustinčič (1882–1974), slovenski politik in publicist.

¹⁵ Štibler: *Dnevnik*, 17. 12. 1956.

¹⁶ Štibler: »Rojaki!«, *Narodni dnevnik*, 28. 8. 1909, št. 196, str. 4.

»Dr. Tuma pripoveduje v svojih spominih o nekem shodu socialdemokratov nekje na Goriškem. Na shod je prišel tudi duhovnik s svojimi ljudmi. Med govorom socialdemokratskega predstavnika je začelo v cerkvi zvoniti večernico. Duhovnik je začel moliti, njegovi župljani so sledili in se je temu pridružil tudi govornik. Tuma je zaradi tega grajal govornika.

Nekaj podobnega se je pripetilo tudi meni. Če se prav spominjam, so se bližale volitve v štajerski deželni zbor, okrog leta 1912. Narodna stranka v Celju me je poslala kot govornika na shode v slovenjgraški okraj. Dva shoda sem imel: dopoldne v Razboru, popoldne v Šmiklavžu. Razbor (Zgornji) je oddaljen od Slovenj Gradca 15 kilometrov in leži visoko 884 metrov. Seveda je bila nedelja. Ko pridem v Razbor, je bila maša in morali smo počakati, da se konča. Po končani maši je prišlo na zborovanje mnogo kmetov in med njimi tudi župnik. Začel sem govoriti, a župnik je začel vpadati z raznimi vprašanji, ki so se največ tikala kmečkega gospodarstva in delovanja štajerskega deželnega zbora. Na vsako vprašanje sem mu takoj odgovoril tako, da sem videl, da so vsi poslušalci bili zadovoljni. Naenkrat začne zvoniti poldan. Župnik poklekne in začne glasno moliti, isto storijo vsi. In tudi jaz sem pokleknil. Po končani molitvi takoj vstanem in nadaljujem s svojim govorom. Župnik vpada, jaz odgovarjam in v trenutku, ki mi je izgledal ugoden, svoj govor zaključim, a predsedujoči zaključi zborovanje.

Ali bi Tuma tudi mene grajal zato, ker sem molil? Bržčas. Kljub temu mislim, da sem ravnal pravilno. Med temi hribovci je bil to vendar sploh prvi politični zbor neke neklerikalne stranke. Nekako prvi korak, da bi ljudje s hribov, ki le redko pridejo v dolino, začeli misliti tudi o drugih političnih strankah in ne samo o tisti, o kateri jim je vsako nedeljo govoril župnik. Zato mi je bilo do tega, da slišijo cel moj govor. To se je zgodilo in uspeh vidim v tem, da mi župnik shoda ni razbil. Še pomagal je s svojimi vprašanji, ki jih je bilo mnogo, da sem s svojimi odgovori pokazal, da mi ne more do živega. Ljudje so molili, vsaka moja demonstracija v tem okolju bi bila nespametna. Popoldne sem zboroval v dolini v Šmiklavžu brez župnika.«¹⁷

V Celju je ostal približno do leta 1916, nato je bil pisarniški uradnik v bolnišnici v Celovcu in potem pri 47. pešpolku v Mariboru. Šele iz dnevniških zapisov izvemo, da so ga tam 'skrili' prijatelji, da ne bi bil na očeh oblasti, saj se je kot narodnjak in zadružnik preveč izpostavljaj.

Leta 1919 je odšel na Dunaj, kjer je delal kot revizor in referent jugoslovanskih zadružnih zvez *Glavne zveze avstrijskih kmetijskih zadrug*. Že naslednje leto je odšel v Beograd kot član narodnega predstavništva *Jugoslovanske demokratske stranke* (JSDS), in sicer kot namestnik poslanca dr. Vekoslava Kukovca. Zelo je cenil nekatere predstavnike JSDS, posebno Antona Kristana. V poznejših letih je sodeloval tudi z njegovim sinom Cvetkom Kristanom, ki ga večkrat omenja v dnevniku. Istega leta se je zaposlil kot inšpektor na *Ministrstvu za poljedelstvo* v Beogradu.¹⁸

Nato je bil do leta 1922 vodja kabineta ministra za kmetijstvo in tudi vodja kabineta pri svojem bodočem tastu Ivanu Puclju.

Naslednjih pet let, med letoma 1923 in 1928, je bil zadružni referent Velikega županstva v Ljubljani, leta 1926 pa je bil za kratek vmesni čas ponovno vodja kabineta kmetijskega ministra. Do leta 1928 je bil predavatelj na zadružni šoli v Ljubljani, nato je šel istega leta ponovno v Beograd, kjer je bil do leta 1929 načelnik *Oddelka za zadružništvo pri ministru za kmetijstvo*. Polnih 16 let, od leta 1929 do leta 1945, je kot vodja oddelka za kreditiranje založništva delal v *Privilegirani agrarni banki Beograd*. Ves ta čas je pisal in objavljaj v slovenskem

¹⁷ Štibler: *Dnevnik*, 17. 12. 1956.

¹⁸ Štibler: »Slike iz srbskega zadružnega življenja«, *Zadruga*, 15. 7. 1919, št. 7, 8, 9, str. 50.

in srbskem časopisju ter se v prostem času udeleževal prostovoljnih aktivnosti kot dolgoletni predsednik *Zveze nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev Jugoslavije* in kot predsednik slovenskega društva Ivan Cankar v Beogradu.

Štibler je do druge svetovne vojne ogromno prispeval k razvoju slovenskega in jugoslovanskega združništva, ki je postalo upoštevanja vredno politično gibanje. Omeniti kaže njegovo zaslugo, da se je združništvo dobro opomoglo in uspešno saniralo po veliki gospodarski krizi v obdobju 1928–34, kar dokazuje, da je bil tudi dober finančnik. Bil je med ustanovitelji bolgarsko-jugoslovanskega Inštituta za združništvo. Njegovo zanosno vseslovanstvo je bilo še na stara leta neizmerno. V dnevniku pripoveduje prigodo z obiska jugoslovanske delegacije v Bolgariji, ki jo je zaradi Koroščeve zadržanosti vodil dr. Miha Krek. Ko je Štibler imel poslovilni nagovor, je v navdušenju napovedal, da je naslednji cilj združevanja vseh slovanskih združnih organizacij širitev od Triglava do Vladivostoka in ne več 'samo' od Triglava do Črnega morja. Domačini in gosti so ob govoru skakali in vpili od navdušenja. Toda oba ministra, bolgarski in jugoslovanski, ga potem nista več pogledala, čeprav sta bila do takrat z njim zelo prijazna.

Začetek druge svetovne vojne je dočakal v Beogradu. Že leta 1940 je bil med sopolpisniki za ustanovitev *Društva prijateljev Sovjetske zveze*, zaradi česar ga je beograjska policija leta 1941 aretirala in zasliševala. Štibler se je branil, češ da je predsednik *Zveze nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev*, zato so na Zvezi upali, da bodo lahko iz Rusije poceni nabavljali življenjske potreščine.

Miloš Štibler je bil velik panslavist in je v Rusiji že od nekdaj, tudi ko je bila še carska, videl zaščitnico malih slovanskih narodov. Njegova (so)pobuda za ustanovitev društva je bila logična posledica te naravnosti. Samo štiri leta pozneje Miloša Štiblerja ponovno najdemo med sopolpisniki podobne pobude. To je bilo v začetku leta 1945. J. B. Titu so poslali pismo s smernicami za ustanavljanje društva in za začasno delo *Društva za kulturno sodelovanje Jugoslavije s SSSR*.¹⁹

V njegovih dnevniških zapisih je moč najti podatek, da je ob bombardiranju Beograda zgorela vsa njegova pomembna dokumentacija. Od-

Ordinacija dr. Morpurga v Mariboru (leta 1916). Miloš Štibler je tu delal eno leto kot pisarniški uslužbenec. (Vir: Družinski album Gregorja Puclja, Velike Lašče).

¹⁹ Med ostalimi sopolpisniki so na seznamu bili še nekateri Slovenci, Boris Ziherl, Boris Vogeltnik, Lojze Dolinar, kipar in Miloš Štibler, penzioner.
Vir: http://www.znaci.net/00001/138_64.pdf (6. 1. 2016).

nesel jo je namreč na varno, v agrarno banko, trdno zgrajeno zgradbo, a kaj, ko jo je bomba popolnoma razdejala.

»Leta 1941, ko se je že videlo, da je vojna neizogibna, sem v Beogradu spravil svoje važnejše papirje v Privilegirano agrarno banko, kjer sem služboval. Celo ogromno poslopje je bilo od železa in cementa (betona), pa sem mislil, da bo tam najbolj varno. Tja sem spravil tudi mnogo svojih najljubših knjig, nadalje pisma, ki sem jih hotel obvarovati, ter fotokopije raznih kongresov itd. Med pismi je bila korespondenca z zadrugarji iz tujine in najzanimivejši dopisi, ki sem jih prejel od zadrugarjev iz Jugoslavije. V zbirki je bilo tudi mnogo pisem Radota Iršiča.²⁰ Od vsepovsod mi je pisal, a to niso bila majhna pisma, marveč cele razprave. Niti eno od mnogih pisem ni obsegalo izpod dvajset strani. Za ta pisma mi je posebno žal. Varal sem se namreč, ko sem mislil, da bo v železobetonskem poslopiju varnost največja. Kajti napad na Beograd se je začel iz zraka 6. aprila 1941 zjutraj, menda okoli šeste ure. Med prvimi zadetki je bila Agrarna banka. Zadela jo je zapaljiva bomba, ki je priletela naravnost v arhiv med papir. V poslopiju je bil vsepovsod lesen parket, mnogo vrat, okvirjev za okna, miz stolov, omar. Vse to je omogočilo požar, ki je uničil vse razen železa in cementa. Na gašenje seveda med bombardiranjem, nihče ni mislil.«

Po koncu druge svetovne vojne se je vrnil v Ljubljano, kjer je delal kot svetovalec pri Inicijativnem zadružnem odboru Slovenije, potem pa pri Republiški zvezi kmetijskih zadrug. Svoj zadnji članek z naslovom *Nekaj o rancah in flosarjih v pohorskem Podravju*, ki je nastal po pripovedi o žagarju Janezu Dovjaku, je napisal leta 1969, v 87. in zadnjem letu življenja.²¹

Kot smo že omenili, je prevedel knjigo svojega nemškega prijatelja dr. Hasselmanna o angleškem socialnem reformatorju Robertu Ownu iz leta 1958, a zanj ni našel založnika.

V njegovih dnevniških zapisih beremo, da je bil še kot upokojenec zelo aktiven v Socialistični zvezi delovnega ljudstva (SZDL), v občinskem odboru občine Ljubljana-Bežigrad, pri upokojencih, nadzornih odborih, bil je član komunistične partije, vodil je delavsko prosvetno društvo *Svoboda-Bežigrad* itd. Nekje zabeleži, da je imel več kot 12 funkcij. Svoj odnos do politike je pojasnil mlademu možu svoje nečakinje, ko sta skupaj prišla k njemu na obisk. Začudil se je, ko je ugotovil, da se ne zanima za politiko.

»Takoj sem mu razložil, kaj pomeni beseda politika. Je grška beseda in bi se slovensko lahko povedalo, da je politika delo za urejanje vseh skupnih zadev. Pri tem urejevanju mora vsak razumen človek sodelovati. Skupne zadeve se morajo urediti in če sam tega ne storim, bo to storil nekdo drugi. Ta pa lahko eno ali drugo zadevo uredi v mojo škodo. Že iz tega čisto enostavnega in popolnoma točnega razloga se vsak razumen človek mora zanimati za politiko.«²²

Zato denimo znotraj krajevne podružnice društva upokojencev deluje zelo prizadevno, v imenu upokojencev piše slovenskim poslancem v zvezni skupščini o sprejemanju novega pokojninskega zakona; potem enako ravna tudi druge ljubljanske podružnice. Na bežigrajski občini sodeluje v marsikate-

²⁰ Rado Iršič, narodni heroj (1910–1941). Član KPJ je postal leta 1936. Ekonomist. Kot revizor je deloval v Zvezi nabavljajnih zadrug državnih uslužbencev v Beogradu. Zaradi izdaje je bil v spopadu z gestapom ustreljen na Prisojni ulici v Mariboru. Bil je prvi mož Štiblerjeve nečakinje Štefke Štibler, ing. kemije, aktivistke, ki je preživela tri leta v Auschwitzu.

²¹ Štibler, Miloš (1882–1969). SBL – Slovenski spletni biografski leksikon.

²² Štibler: *Dnevnik*, 18. 4. 1963.

rem odboru, nekatere stvari graja, drugih se veseli. Veseli ga predvideno ustanavljanje stanovanjskih skupnosti, ki bodo po njegovem mnenju močno podobne nekdanjim potrošniškim zadrugam. Pravi, da bo razlika v tem, da bodo stanovanjske skupnosti imele še več nalog in možnosti za delo, kakor jih je imela stara potrošniška zadruga. Delovale naj bi in skrbele za celotno prebivalstvo, medtem ko je bila potrošniška zadruga omejena na svoje članstvo. Končno je, po njegovem, med njima še ena velika razlika: potrošniško zadrugo so posebno vladajoči činitelji v kapitalistični družbi gledali postrani in jo ovirali pri delu, medtem ko bo socialistična družba storila vse za čim boljši razvoj in delo stanovanjskih skupnosti.

Zelo dejaven je tudi v okrajnem *Zavodu za socialno zavarovanje*. Vestno beleži svoje govorne nastope na skupščinah, s katerimi pridobi poslušalstvo, a ga vodilni zaradi tega ne marajo. Stvari postajajo na nekaterih področjih tako resne, da ga želijo odstaviti s funkcij.

»Zato, ker v skupščini socialnega zavarovanja ne spadam med tiste, ki prav vse odobravajo, kar jim Izvršni odbor servira, marveč kritiziram, kadar koli se mi zdi, da tisto, kar se nam servira, ni koristno. (izpostavila avtorica) Našli pa so se tako v Izvršnem odboru kakor tudi med uradništvom Zavoda ljudje, ki so tajniku tako dokazali, da je kritika koristna ter tudi v Okrajnem zavodu socialnega zavarovanja potrebna.«²³

Štibler si je prizadeval tudi za začetek ustanavljanja upokojskih domov in sodeloval v potrošniških svetih. Poleg vseh udejstvovanj nikoli ni pozabil na vsakdanji obisk delavsko-prosvetnega društva *Svoboda-Bežigrad* od ustanovitve leta 1952. Ko je prenehal nastopati na odru, je še vedno sodeloval v upravnem odboru in drugih zadolžitvah znotraj društva.

Vendar je zanimivo, da se poleg tako obsežnega družbenega udejstvovanja zelo rad zateka k branju, predvsem literature, ki je izhajala pred prvo svetovno vojno in po njej. Zelo veliko bere in prebrano leposlovje omenja v kratkih pripombah ter ga obravnava ločeno od knjig, ki jih 'študira'.

Pogosto bere knjige tistih avtorjev, s katerimi se osebno ne strinja oz. so mu zanimivi zato, da ob branju zapisuje svoja mnenja. Bere in komentira knjigo *Kmetom v pomoč* Ivana Belca,²⁴ ki mu ga je priporočil dr. France Veber, slovenski filozof in njegov znanec. Posveti se tudi branju *Časa* iz leta 1925/26, znanstvene revije Leonove družbe, ker obravnava življenje in delo Janeza Ev. Kreka; bere tudi razmeroma neznane, a njemu zanimive knjige in brošure, kot je na primer Pečnikova *Slovenci in mednarodni promet* iz leta 1898.

Šele vpogled v njegovo celjsko obdobje nam razjasni, zakaj je tako intenzivno bral določene avtorje. Vse je namreč poznal osebno, saj so v času njegovega urednikovanja pri Zadrugi mnogi tam tudi objavljali. Spominja se Jože Glonarja, literarnega zgodovinarja, s katerim je sodeloval in sta postala tudi dobra prijatelja. V dnevniku enkrat toži, kako ne zna ravnati z denarjem, in omeni, da je edini, ki je slabši gospodar od njega, Joža Glonar. Občuduje *»ognjeno slovenščino«* Henrika Tume v knjigi *Iz mojega življenja*. Vsem tem 'naštudiranim' knjigam, kot jim sam pravi, posveča v svojem dnevniku ogromno strani, tudi čez dvajset, kdaj tudi petdeset, izpisuje citate in jih komentira. Med njimi so tudi knjige Ljudevita Pivka, s katerim je sodeloval pri Omladini, dalje prijatelja Bogomila Vošnjaka *V borbi za ujedinjeno narodno državo* iz leta 1928, Gabrščkov *Goriški Slovenci*, knjiga dr. Janka Brejca *Aus dem Wilajet Kärnten* itd.

V antikvariatih zaman išče Ogrinovo knjigo *Borba za jugoslovansko državo* iz leta 1921 in se zgrozi, ko mu povedo, da je po drugi svetovni vojni večina

²³ Štibler: *Dnevnik*, 15. 6. 1957.

²⁴ Ivan Belc, slovenski rimokatoliški duhovnik, sociolog in socialni publicist (1856–1889).

takšnih knjig končala v papirnici Vevče. Zelo vesel je bil, ko mu je uspelo priti do knjige Hermana Wendla, *Südslavische Silhoutten* iz leta 1924. Posebej poudarja, da je bil Jernej Kopitar svetovalec srbskega jezikoslovca Vuka Karadžića. Glede jezika se je Kopitar držal načela: »Piši, kakor govoriš!« To mnenje je Vuk upošteval in uvedel kot standard v srbski jezik. Tudi Štibler je v dnevniku večinoma pisal tuja imena na isti način, motilo ga je slovensko pisanje v izvirniku, češ da »navadni ljudje« zaradi tega napačno izgovarjajo Gaul namesto Gol,²⁵ Eden namesto Idn.²⁶ Zagovarjal je stališče, da se v slovenščini zapiše ime fonetično, toda v oklepaju naj se doda izvirnik. Vendar je v nekaterih člankih pisal ravno obratno.

Kljub temu najde čas, da še vedno piše v slovenske časopise in se hujuje, če ga ne objavijo, posebno jezen je na urednika *Slovenskega poročevalca* A. Javornika, ki marsikatero Štiblerjevo poročilo ne objavi ali pa ga preuredi tako, da ga avtor komaj prepozna. Žalosti ga, da jih ne zanima nič, da več strani posvečajo »nogobrcu« kot prispevkom s kulturno in drugo vsebino. Ne more razumeti, zakaj urednikov *Slovenskega poročevalca* ne zanima njegov dopis o obletnici gradnje počitniškega doma *Zveze nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev* v Gozdu Martuljku, ki je leta 1957 praznoval dvajsetletnico začetka delovanja. Vsi počitniški domovi tega združenja v Gozdu Martuljku, Ulcinju in Kaštelu so bili sad Štiblerjevega prizadevanja in aktivnega delovanja v vlogi takratnega predsednika *Zveze nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev Jugoslavije*.

Med politiki je najbolj cenil dr. Gregorja Žerjava. Nekje v dnevniku o njem zapiše, da je bil najboljši slovenski politik vseh časov. V letih po drugi svetovni vojni, ko je bil že v Ljubljani, je Štibler večkrat obiskal profesorja J. Breznika, ki ga je poznal še iz študentskih let.²⁷ O njem zapiše, da je bil vključen v narodno radikalno mladino. Pozneje je bil predsednik protiklerikalne tiskovne zadruge, ki je organizirala tudi *Vodnikovo družbo*. Bil je zvest in marljiv sodelavec dr. Žerjava. V pokoju je veliko pisal. Napisal je zgodovino tiskovne zadruge in že leta pisal življenjepis dr. Žerjava. Štiblerju je pokazal kar zajeten rokopis. Tudi Štibler je zbiral in imel mnogo gradiva o dr. Žerjavu.

»Breznika vprašam, kdaj bo dal Žerjavov življenjepis v tisk. Pravi, da nikoli. Povedal mi je, da je bil zaradi tega rokopisa klican na notranjo upravo, kjer so ga zasliševali tri ure, kaj piše, zakaj piše itd. V tej zvezi je baje bil v Celju zaslišan tudi Prekoršek Ivan.²⁸ Stvar mi ni razumljiva. Prvič, ne more iti mimo Žerjava nobeden resen slovenski zgodovinar. In drugič, treba je popraviti tudi veliko stvari, kakor laž o Koroščevih zaslugah za našo narodno osvoboditev ob prvi svetovni vojni. Prav v tole zadnje vprašanje bo Žerjavov življenjepis prinesel mnogo svetlosti.«²⁹

Štibler v dnevniku ne omenja, da je tudi sam v celjskem obdobju, to je pred prvo svetovno vojno, pripadal narodno radikalni mladini. Bil je celo v vodstvu Narodne stranke. Ne napiše niti, da je bil leta 1909 skupaj s sošolcem Ivanom Prekorškom izvoljen v glavni in izvršni odbor *Narodne stranke*, ki jo je takrat vodil dr. Vekoslav Kukovec.³⁰

²⁵ Misli na francoskega generala in politika Charlesa de Gaulla.

²⁶ Misli na angleškega predsednika vlade Anthonyja Edna.

²⁷ Josip Breznik (1884–1975), geograf, zgodovinar in politik. Politično je bil Breznik član Narodno napredne stranke v letih 1909–1918, nato je sodeloval pri ustanovitvi Jugoslovanske demokratske stranke leta 1918. Breznikovo besedilo o Žerjavu je ohranjeno in je sestavni del njegovih objavljenih spominov.

Glej: Škoro Babić, Košir: *Spomini Josipa Breznika od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne*.

²⁸ Ivan Prekoršek je bil Štiblerjev gimnazijski sošolec in najboljši prijatelj, kar smo že omenili.

²⁹ Štibler: *Dnevnik*, 10. 8. 1957.

³⁰ *Narodni dnevnik*, 1909, št. 281. Glede poznejšega razvoja dogodkov v Narodni stranki je iz njegovega občudovanja dr. Žerjava jasno, komu se je pridružil po razkolu v stranki.

Štibler je cenil tudi dr. Bogomila Vošnjaka, ki je bil njegov osebni prijatelj.³¹ Zelo malo ali nič pa ne omenja socialističnih jugoslovanskih in slovenskih politikov, razen tedaj, ko jim piše peticije ali kadar mu ugajajo Titovi govori, povezani s kmetijstvom. Ob smrti Moše Pijade zapiše:

»Ko danes takole poslušam radio in vidim, kako vsi častijo Mošo, začnem vendarle gledati in vprašati, če je morda vsem smrtnikom enako naklonjeno. Zaključek je ta, da morda pravzaprav ni pravična. Pravičnih je malo, a tudi usoda je često rada nepravična. Moši je bila naklonjena. Moša je mnogo delal in velike so njegove zasluge za vse ono, kar danes Jugoslovani imamo. Toda veliko slavlje, ki ga danes ob njegovi smrti praznujemo, je možno samo zato, ker je umrl kot aktivni, ne upokojeni vodilni funkcionar v državi. Če ne bi bil aktiven, bi šla njegova smrt mimo nas prav tako, kakor je šla, recimo, smrt dr. Gregorja Žerjava. Še žalostnejšo vlogo je v tem pogledu usoda igrala pri smrti dr. Alberta Kramarja. Najbolj žalostno pa pri smrti Ivana Hribarja. Oba poslednja sta zapustila dolino solz v času, ko je bila slovenska domovina zasedena po Italijanih oziroma po Nemcih.«³²

Po drugi svetovni vojni je v Ljubljani pridobil nove prijatelje, med najboljše je štel dr. Leopolda Benka, filozofa in urednika *Zadruharja*, glasila *Nabavljalnih zadrug uslužbencev državnih železnic v Ljubljani*, pohorskega sorojaka Milana Vovka in Ernesta Vilfana.³³ Zelo je cenil Karla Kisovca, blagajnika neke upokojenske podružnice: *»To je star socialdemokrat iz Bernotove skupine.«³⁴*

Imel je redne stike s sorodniki, posebno je bil navezan na svoja nečaka, na ing. Lojzeta in ing. Milana Ilga, ter na nečakinjo Štefko Štibler.³⁵ V dnevniških zapisih tarna, če kak dan nihče ne pride na obisk, in objokuje usodo starih zapuščenih ljudi, čeprav je bilo njegovo družabno življenje zavidanja vredno. Njegova edinka Duša je živela z družino v Brežicah in je poredko prihajala na obisk.

Pred drugo svetovno vojno je bil med drugim odlikovan z redom *belega orla*³⁶ in bil izvoljen za dopisnega člana Češke Zemedelske akademije.³⁷ V njegovem dnevniku beremo naznanilo, da je začel pisati knjigo o dr. A. Korošču.

Življenje in delovanje Miloša Štiblerja zajame v svojih *Spominih na Slovence* tudi Jože Javoršek. Pravzaprav sta Miloš Štibler in njegov tast Ivan Pucelj med glavnimi protagonisti prvega in drugega dela knjige.

³¹ Štibler: *Dnevnik*, 17. 3. 1957.

³² Štibler: *Dnevnik*, 16. 3. 1957.

³³ Dr. Leopold Benko, filozof, je bil stari oče slovenskega zgodovinarja dr. Jurija Perovška ter oče dr. Vlada in novinarja Dušana Benka. Ernest Vilfan je bil pred drugo svetovno vojno urednik *Ognja*, glasila mladih krščanskih socialistov.

³⁴ Zvonimir Bernot, politik in publicist (1879–1955), je bil eden najpomembnejših slovenskih socialdemokratskih politikov. Karl Kisovec je bil tudi med kandidati na listi SSJ – Socialistične stranke Jugoslavije za narodnega poslanca leta 1922.

Štibler: *Dnevnik*, 8. 12. 1956.

³⁵ Spomini Štefke Štibler so del fonda Rada Iršiča, njenega prvega soproga, in se nahajajo v Arhivu Republike Slovenije.

Prim.: AS 1520 Iršič, Rado, 1938–1939.

³⁶ Odlikovanje belega orla (Orden belog orla) je bilo državno odlikovanje v Kraljevini Jugoslaviji (1918–1945) in je imelo pet stopenj. Odlikovanja so bila številčno omejena. Prvo stopnjo, Veliki križ/krst, je lahko dobilo samo pet oseb. Drugo stopnjo, Veliki oficir, je lahko dobilo samo dvajset oseb. Tretjo stopnjo, Komandir, je lahko dobilo štirideset oseb, četrto, Oficir, sto petdeset oseb, in peto stopnjo, Kavalir, tristo oseb. Štibler sicer pri Kavalirju ni zapisal, da gre za peto stopnjo, toda najbolj verjetno je, da je to bila peta stopnja.

Štibler: *Dnevnik*, 27. 2. 1963.

³⁷ Česká Zemědělská Univerzita v Prahi je agronomska fakulteta, ki je bila po prvi svetovi vojni še akademija.

Štibler: *Dnevnik*, 27. 2. 1963.

Miloš Štibler v Javorškovih *Spominih na Slovence*

O Milošu Štiblerju je Javoršek pisal predvsem v drugi knjigi *Spominov na Slovence*. Zanimal ga je kot zet Ivana Puclja, ki mu je namenil eno od glavnih vlog v prvem od obeh delov svojih 'spominov'. Javorškovi *Spomini* so pravzaprav mikrozgodovinska pripoved, preoblikovana v fikcijsko prozo, zato moramo biti kritični do njegovih opisov, trditev in sodb. Tudi sam avtor v uvodu pove, da v knjigi ne gre za pripoved o resničnih osebah in mestih. Vendar to ne drži, večina oseb je resničnih, kakor so resnične tudi nekatere zgodbe iz njihovih življenj. Pravzaprav je Javoršek, kot pravi nekje v knjigi, izbrskal o Pucljih (Fortunovi), Šufflayih (Križevi) in Štiblerju (Baranga) skoraj vse, kar se je izbrskati dalo. Po drugi strani je precej stvari izmišljenih zaradi učinkovitejše dramaturgije. O življenju M. Štiblerja smo med raziskovanjem in pogovarjanjem z znanci in sorodniki izvedeli toliko, da lahko ločimo resnične podatke od pisateljeve domišljije. V to so vpeta tudi avtorjeva nasprotujoča si čustva, saj Štiblerja enkrat občuduje, ker mu »diši na denar«, drugič pa ga predstavlja kot zlega duha Ivana Puclja. To se pokaže že takoj, ko Javorškov Nikolaj Baranga, v resnici Miloš Štibler, na začetku druge knjige stopi na prizorišče.

»V skupščini se je okoli Slovencev sukal eleganten človek³⁸ nedoločljive starosti. V obraz je bil temen kakor cigan, a vendar ne tako hudo, da bi ga človek prisodil v drugo raso, poteze je imel nadvse plemenite, čelo jasno, obrvi močne in goste, nosil pa je tudi lepo pristržene brke. Lasje, ki si jih je dal striči na kratko, so kazali na plešavost. Njegov oče je bil Romun ali Cincar ali nekaj takega ... mati pa Slovenka iz Laškega na Štajerskem, zato je tekoče govoril slovensko in celo trdil, da se počuti Štajerca. Vlada mu je naročila, naj se ukvarja s Slovenci, ki se v Beogradu ne znajdejo; vsekakor je bil zaupna osebnost najvišjih političnih krogov. Pisal se je Nikolaj Baranga.«³⁹

Iz življenjepisa in fotografij Miloša Štiblerja vemo, kako je malo resnice v tem fizičnem opisu kot tudi v opisu njegovega porekla. Nekatere družinske fotografije dokazujejo le resničnost prvega stavka. Ena od redkih pozitivnih stvari, ki jih Javoršek napiše o Štiblerju, sledi prav kmalu po zgornjem opisu. Štibler je za Javorška elegantni Beograjec, ki se mu vsi klanjajo in je pravo nasprotje svojih nemarnih in nezanesljivih sorojakov: na sestanek pride vedno točno in svoje obljube drži: *»Z Barango je bilo vse jasno in čisto /.../ kot bi stopil v zračno, svetlo sobo.«⁴⁰* Javoršek nikoli ni slišal za Štiblerjev dnevnik, ki ga sedaj rešujemo pred pozabo in dokončnim razpadom iz vlažne kleti njegove vnukinje, a prav ta dnevnik potrjuje Štiblerjevo zanesljivost in točnost, saj je tudi sam zapisal, da nikoli ni zamujal na sestanke in bil zaradi svoje zanesljivosti deležen nalog, ki jih drugače ne bi zaupali človeku, staremu že več kot 75 let.

V Javorškovih *Spominih* se pojavljajo opisi, ki Štiblerjevo vlogo v Beogradu predstavijo na način vohunskega romana. Javorškov Janez Fortuna je ustvarjen po predlogi Ivana Puclja, znanega slovenskega politika, poslanca in ministra.

»Baranga je Fortuno večkrat povabil na večerjo. Zgodilo se je, da so šli z njima na večerjo še drugi slovenski poslanci (stranka ni bila važna). Baranga jim je nenehoma zastavljal vprašanja: kako se počutijo, kaj mislijo o Beogradu, kakšni se jim zde Srbi, kdo bo glasoval za ustavo, kako se bodo obrnili

³⁸ O prijetnem videzu in obnašanju ter »mehkih očeh« Miloša Štiblerja priča tudi dr. Avgust Reisman v knjigi *Iz življenja med vojno. Avstrijska sodišča*.

Reisman: *Iz življenja med vojno. Avstrijska sodišča*, str. 52, 53.

³⁹ Javoršek: *Spomini na Slovence*, 1989, str. 282.

⁴⁰ Javoršek: *Spomini na Slovence*, 1989, str. 282.

komunisti, kakšne so možnosti, da bi Hrvatje vendarle prišli v konstituanto ... Nikoli jim ni ničesar svetoval (čeprav so ga za nasvet izpraševali), zmeraj je samo spraševal in poslušal. Bil je v Beogradu pravi pravcati zavetnik izgubljenih Slovencev.»

Ko je Ivan Pucelj, Javorškov Janez Fortuna, postal leta 1921 minister za kmetijstvo, je Štibler postal njegov šef kabineta. To naj bi se zgodilo istega dne, saj naj bi za to poskrbel Nikola Pašić. Pucelj je ob branju dekreta postal jezen, saj je mislil, da bo svoje najbližje sodelavce izbiral sam:

»Ali ne bi bilo pošteno, da bi bil najbližji sodelavec član njegove stranke? Kaj bodo rekli volivci? /.../ A ko je vse premislil, premislil počez in povprek, je dognal, da ima najbrž Pašić prav: Baranga bo najboljša zveza med njim in ostalimi ministri, med njim in kraljem, med njim in Beogradom, med njim in Srbijo. Baranga bo njegova desna roka. Podaljšana misel njegove glave. Sicer pa je menda strokovnjak za združništvo, za bančništvo, za jurisdikcijo, za vsega vraga /.../ Prekleti Baranga!«⁴¹

Verjetno je bližje resnici domneva, da sta Pucelj in Štibler postala sodelavca iz drugih razlogov. Pucelj je prišel v Beograd iz Velikih Lašč, Štibler pa z Dunaja. Kot revizor in referent jugoslovanskih združnih zvez *Glavne zveze avstrijskih kmetijskih združenj* in kot dolgoletni izvedenec (dvajsetletna praksa) na področju združništva v Monarhiji je imel veliko delovnih izkušenj, ki bi lahko koristile novemu ministru. Verjetno sta se dobro razumela, saj sicer Pucelj ne bi z njim poročil svoje hčere, čeprav je med bodočima zakoncema v letih zevala kar dvajsetletna razlika.

Toda prav kmalu v knjigi nastopi Štibler kot Pucljev zli duh, Pašićev podtaknjeni pristaš centralizma, ki naj bi ministru prav kmalu uničil sanje o avtonomiji pokrajin.

»Baranga je zvesto poslušal Fortunovo modrovanje v zvezi z ustavo in se dolgo spretno izmikal odgovorom, če ga je Fortuna povprašal za mnenje. Čakal je, da se bo Fortuna nanj dokončno čustveno in politično navezal, takrat pa mu bo spodkopal njegove predstave o organizaciji države.«⁴²

Tako naj bi Štibler, po Javoršku, osvobodil Puclja krivde za njegovo prvo slabo politično presojo kmalu po nastopu mandata, in sicer glasovanja za Vidovdansko ustavo leta 1921. Štibler, ki je bil večč stikov z beograjsko politiko in naj bi bil celo njena podaljšana roka pri stikih in poskusih vplivanja na vse slovenske poslance, je svojo vlogo odigral natančno tako, kot so si zamislili Pašićevi centralisti. Ti so že dosegli, do so komunisti in klerikalci zapustili skupščino, in jasno je bilo, da bodo glasovali proti. Štibler naj bi Puclja prepričal s preprosto ukano:

»Vidiš, Fortuna, je rekel Baranga, če ne boš glasoval za ustavo, te bodo imeli ali za komunisto ali za klerikalca. Fortuna je poskočil. Baranga je uporabil tisti dve besedi, ob katerih mu je zmeraj zavrela kri: klerikalec ... komunist ... Ne! Klerikalci in komunisti so bili zanj grobarji slovenstva, eni moralno, drugi fizično. Ko je Baranga videl, da je zadel v svojem podiranju Fortunove trme v zvezi z ustavnimi določili na pravo žilico, mu je začel pihati na dušo: Ustavo bo konstituanta sprejela, če voliš ali ne. Čisto preprost račun ti že danes pokaže, da je z odhodom komunistov in klerikalcev v konstituenti večina

⁴¹ Javoršek: *Spomini na Slovence*, 1989, str. 287.

⁴² Javoršek: *Spomini na Slovence*, 1989, str. 291.

*na strani vladnega predloga. Ampak če ne boš kot minister volil zoper vladni predlog, je jasno, da boš iz vlade zletel, kot si dolg in širok. In kaj boš tem dosegel? Nič!*⁴³

Nadaljevanje zgodbe je znano: Vidovdanska ustava je bila sprejeta, zanjo je glasovalo vseh osem poslancev SKS, a Ivan Pucelj kmalu ni bil več minister.

Manj znane so družinske vezi, ki so se v tem času stkale med ministrom Ivanom Pucljem in vodjo njegovega kabineta. Leta 1922 sta se poročila Miloš Štibler in Ema, Pucljeva najstarejša hči. Javoršek v svoji knjigi podrobno opisuje njuno poroko.⁴⁴ Poročila naj bi se tako v katoliški kot tudi v pravoslavni cerkvi. Javoršek je Štiblerju pripisal srbskega ali romunskega očeta, kar, kot vemo, ni res. Štiblerjevi so bili obmejni Slovenci, ki so se zaradi propada avstro-ogrskega cesarstva leta 1918 znašli v različnih državah: brat in sestra sta kmetovala na domačih posestvih v Avstriji, tik ob meji, polbrat Tomaž v Sloveniji. To je bila Štiblarjeva življenjska travma, še na stara leta je objokoval usodo Slovencev, ki so ostali zunaj matične države, in v skladu s tem krojil svoje politično prepričanje.

Kako pa je z zanimivo Javorškovo trditvijo, da je bil Štibler pravoslavac? Ta vsekakor drži. Štibler je bil pravoslavni Slovenec, kar je ne navadna in malo znana kombinacija, ki je dejansko obstajala. Bil je namreč eden od približno dveh tisočev Slovencev, ki so po prihodu v Beograd sprejeli pravoslavje. Združili so se v Društvu pravoslavnih Slovencev sv. Cirila in Metoda, ki je obstajalo tudi med drugo svetovno vojno, ko je v Srbijo prišel drugi veliki val Slovencev, ki jih je z domov pregnal nemški okupator. Kar zadeva Štiblerja, lahko pritrdimo avtorici D. Bojić, ki navaja, da Slovenci niso sprejeli pravoslavja zaradi morebitnega strahu ali oportunitizma, temveč zaradi prepričanja in navdušenja. Ob tem niso bili zanemarljivi tudi razlogi, kot je bila npr. želja po prilagoditvi novemu okolju.⁴⁵ Iz dnevnških zapisov Miloša Štiblerja vidimo, da je »ves

Poroka Ivi Pucelj z Adolfom de Costo iz Brežic, hčere Ivana Puclja in Eme Pucelj, roj. Šuflaj. Tu so zbrani nekateri glavni akterji Javorškovih »Spominov na Slovence« 1, 2. V prvi vrsti z leve Božica Štibler (Javorškova Blanka), hči Miloša Štiblerja in Eme, roj. Pucelj, v drugi vrsti z leve Miloš Štibler (Javorškov Nikolaj Baranga), v sredini Ema Pucelj, roj. pl. Šuflaj (Javorškova Alma pl. Križ), ter prva z desne Ema Štibler, roj. Pucelj (Javorškova Eva Fortuna, por. Baranga). V zadnji vrsti prvi z desne je Ivan Pucelj (Javorškov Janez Fortuna). Vir: iz družinskega albuma Gregorja Puclja, vnuka Ivana Puclja in pravnuka Danijela pl.

⁴³ Javoršek: *Spomini na Slovence*, 1989, str. 292.

⁴⁴ Anonimni pisec obrekuje ob tej priložnosti v *Slovenskem gospodarju* »povprečnega celjskega uradnika Miloša Štiblerja, ki je prek Kukovčevih liberalov prijadral »bivšemu kasapinu« Ivanu Puclju kot sekretar in nato poročil še njegovo hčer in tako dobil milijonsko doto. »Tedenske novice: Pucljev zet ni karsibodi«, *Slovenski gospodar*, 13. 7. 1922, št. 28, str. 8.

⁴⁵ Bojić: Slovenci pravoslavne vere v Beogradu med drugo svetovno vojno. Poročilo o njihovi dejavnosti od 1. 7. 1942 do 30. 6. 1943, str. 223–234.

gorel za jugoslovanstvo«, da je bil slovanofil ter da je praznoval 'slavo' Jovan-dan 19. 1., kar je bil po pravoslavnem koledarju dan Janeza Krstnika.⁴⁶ A je kljub temu in velikemu navdušenju ob novonastali državi južnih Slovanov nje-gov prvi prihod v Beograd spremljal strah. V dnevniku opiše, kako je bil pod vplivom avstrijskega tiska, ko je leta 1910 prvič obiskal Beograd, prav prestra-šen zaradi bližnjega srečanja z neciviliziranim Balkanom in divjaškimi Srbi. Kaj kmalu je tako zelo spremenil mnenje, da ga je Javoršek v svoji knjigi lahko pri-kazal kot potomca balkanskih staroselcev in Srba, ki je začuda imel slovensko mater.

Gledališko in družbeno udejstvovanje

Štibler je že pred prvo svetovno vojno sodeloval kot dijak v gledaliških predstavah v Pohorskem Podravju. V Celju, kjer je deloval šest let pred prvo svetovno vojno, je bil izjemno aktiven: bil je eden najvidnejših članov telovadne-ga društva *Sokol*,⁴⁷ ki se je ukvarjalo tudi z gledališko dejavnostjo. Imel je svojo pesniško skupino, v katero je k sodelovanju povabil tudi generala in pesnika Rudolfa Maistra, ki je bil poslej njihov mentor.⁴⁸

Štibler se svoji ljubezni do gledališča ni odpovedal; tudi v Celju je pustil svoj pečat na tem področju. Vsekakor velja poudariti, da se je vseh omenjenih aktivnosti udeleževal v prostem času, saj je bil tedaj zaposlen v celjski Zadr-užni zvezi. Bil je tudi urednik Zadruga, glasila celjske *Zadružne zveze*, in potujoči učitelj *Ciril-Metodove družbe* (CMD). V celjsko obdobje sodi tudi njegovo sode-lovanje v ' aferi Prekoršek', ki je močno razburila štajerske Slovence. To je bil spor z vodstvom CMD, ko je Štibler stopil v bran svojemu prijatelju in sošolcu iz gimnazijskih dni Ivanu Prekoršku.⁴⁹ Slednji je namreč kritiziral delovanje CMD in izdelal program preoblikovanja družbe.

Ime Miloša Štiblerja je neločljivo povezano z zgodovino celjskega gleda-lišča, ki je nastalo iz Celjskega pevskega društva (CPD) in iz njega izhajajočega *Dramatičnega društva*, ter se razvilo v današnje profesionalno gledališče. V Ce-lje je prišel leta 1908 in se takoj začel kulturno udejstvovati. CPD je imelo tudi gledališko sekcijo, ki je bila leta 1910 izredno dejavna, društveni tajnik je bil Mi-loš Štibler. Na občnem zboru društva 18. junija 1910 je Miloš Štibler predlagal, naj se ustanovi Dramatično društvo, ki naj bi bilo ločeno od CPD-ja. Predlog je bil sprejet in Dramatično društvo, neposredni prednik današnjega Slovenskega ljudskega gledališča Celje, je začelo delovati.⁵⁰

Ustanovitev novega društva je bila sprejeta z veliko naklonjenostjo. Če preberemo besede, s katerimi je Slovenski narod pospremil ustanovitev Dra-matičnega društva v Celju, nam postane jasno, v kakšnih razmerah so delova-la slovenska društva v Celju.⁵¹ Še razumljivejše postanejo Štiblerjeve besede iz dnevninskih zapisov, ki so polne grenkih besed na račun Nemcev. Ko jih danes beremo, se nam zdijo pretirane. Toda Miloš Štibler je živel in deloval v času, ko so bili narodnostni boji najmočnejši. Z navdušenjem je širil slovensko besedo

⁴⁶ Štibler: *Dnevnik*, 19. 1. 193.

⁴⁷ Bil je predsednik društva *Sokolski dom*, ki so ga ustanovili ob priložnosti začetka gradnje So-kolskega doma v Gaberjah, v Celju.

Prim.: URL: <http://ook.knjiznica-celje.si/zgodilo/sokolski.htm> (27. 4. 2015).

⁴⁸ Miloš Štibler (1882–1969). SBL – *Slovenski spletni biografski leksikon*. (17. 4. 2015).

⁴⁹ Goropec: *Štajerski Slovenci, kaj hočemo?*, str. 174, 176.

⁵⁰ Omeniti kaže, da je tudi v naslednji sezoni 1911/1912 *Dramatično društvo* še vedno delovalo pod okriljem CPD-ja.

⁵¹ Ustanovitev *Dramatičnega društva* je »/.../ prvi temelj stalnega slovenskega gledališča v našem ponemčenem savinjskem mestecu«.

Prim.: »Ustanovitev slovenskega dramatičnega društva v Celju«, *Slovenski narod*, 5. 1. 1911, št. 4, str. 2.

s pisanjem v časopise in nastopanjem na gledališkem odru ter prav tako vneto narodnostno deloval tudi na združnem polju. Zato lahko rečemo, da je bilo njegovo kulturno delovanje istočasno tudi politično, saj je bilo izraz upora in borbe proti vse večjemu nemškemu pritisku.

Iz tistega časa izvira eden od Štiblerjevih psevdonimov – Mladin, saj je bilo v Dramatičnem društvu polno mladine, t. i. 'mladinov', ki so pod vodstvom dr. Vekoslava Kukovca vodili ostro borbo proti klerikalcem.⁵²

Drobci iz časopisja nas opozorijo na še marsikateri podatek iz tistega časa. Tako je na primer Jutrov komentator ugodno ocenil nastop celjskega *Dramatičnega društva* v Finžgarjevi igri *Divji lovec* leta 1911. V igri je nastopil tudi 29-letni Miloš Štibler kot Lisjakov Gašper, posestnikov sin, in kritik omenja, da s svojim nastopom ni zaostajal za drugimi izvrstnimi nastopajočimi.⁵³

Igralska zasedba, namenjena glavnim vlogam, je v celjskem *Dramatičnem društvu* štela dve ženski in tri moške, med njimi je bil tudi Miloš Štibler.⁵⁴ Kot poroča Dan, je imel naslovno vlogo v predstavi Gospod Grobski, s katero so gostovali v Žalcu.⁵⁵

Čeprav so Nemci v prvi svetovni vojni uničili večino dokumentacije o delovanju celjskega Dramatičnega društva, je raziskovalcem tega področja uspelo rekonstruirati del gledališkega repertoarja do začetka vojne. Tako na primer izvemo, da je Miloš Štibler oktobra 1913 nastopil v enodejanki *Na mostu* in v Brandonovi *Charlijevi tetki*, novembra 1913 v Halbejevi *Mladosti*, isti mesec tudi v Schönthan-Kadelburgovi burki *Dva srečna dneva*, decembra pa v Guimerjevi drami *V dolini*. Prav s tem delom sta *Dramatično društvo* in njegov režiser Josip Molk uvrstila na spored zahtevnejše predstave z večjo umetniško vrednostjo, toda vse je bilo odvisno od obiska gledalcev, ki so jim na žalost ustrezale enostavne zabavne igre, zato je obisk usahnil. Iz krize so se poskusili izvleči v zimski sezoni 1914 z Drégelyjevo komedijo *Ce frak dobro pristoja*, kjer je tudi nastopil Miloš Štibler, prav tako je nastopil tudi v sedmi predstavi društva Legionar in v Sudermannovi *Tihi sreči*.⁵⁶

Potem je prišla prva svetovna vojna in beseda je v celjskem *Dramatičnem društvu* utihnila za več kot štiri leta. Šele leta 1919 se je ponovno oglasila, a takrat je bil Miloš Štibler že v službi na Dunaju kot revizor jugoslovanskih združnih zvez v okviru *Glavne zveze avstrijskih kmetijskih zadrug*. Nato je monarhija razpadla in Miloš Štibler je navdušeno poletel pod okrilje nove države, ki je združila večino južnoslovanskih narodov; z Dunaja je odšel naravnost na ministrstvo za kmetijstvo v Beograd, v Belgrad, kakor so ga, vsaj na začetku, imenovali Štibler in drugi njegovi sodobniki.

Kdor bi mislil, da je v beograjskem okolju utihnila slovenska beseda, bi se zmotil. V novo prestolnico so se zlile množice iz vseh krajev nove države, med njimi tudi Slovenci. Slednji so ustanavljali svoja društva, delovalo jih je kar nekaj, med njimi tudi *Slovensko prosvetno društvo* Ivan Cankar, katerega društveni

⁵² Gradišnik, Fedor: Ustanovitev samostojnega 'Dramatičnega društva'. *Dokumenti SGM*, 1967, št. 10, str. 411.

⁵³ Iz slovenskih krajev, *Jutro*, 14. 12. 1911, št. 647, str. 1. Breznik v svojih spominih piše, da izhajata imeni »mladini« in »starini« iz »peresnega boja« med Štiblerjem in dr. Tavčarom, kjer se je Štibler pod svoj članek podpisal kot Mladin, zato se je v odgovoru dr. Tavčar podpisal kot Starin.

Šlo je za politični spopad znotraj Narodne napredne stranke, kjer so »mladini« nastopili proti dr. Tavčarju, ki je imel za »mladine« nesprejemljiva stališča, ker je denimo glasoval v dež. odboru za odpoved službe arheologu Valterju Šmitu, ker je bil protestant, ali pa, da ne smejo učitelji nastopati na političnih shodih.

Prim.: Škoro Babić, Košir: *Spomini Josipa Breznika*, str. 95, 96.

⁵⁴ Gradišnik: Zadnja sezona celjskega Dramatičnega društva, str. 43.

⁵⁵ *Dan*, 16. 3. 1914, št. 807, str. 2.

⁵⁶ Gradišnik: Zadnja sezona celjskega Dramatičnega društva, str. 43–46.

predsednik je postal Miloš Štibler.⁵⁷ To je bilo več kot desetletje po tem, ko je spomladi leta 1919 prišel v Beograd kot slovenski član in Kukovčev namestnik narodnega predstavništva za Jugoslovanske demokratske stranke (JDS). Več kot očitno je, da je Štiblerjevo nekritično navdušenje za jezikovni unitarizem nekoliko splahnelo. Vendar ideje tudi pozneje ni povsem opustil.

Svoje, zdaj že bogate igralske izkušnje, je Štibler prinesel v novo okolje in z novimi sodelavci začel pripravljati nov repertoar. Izvajali so gledališke predstave slovenskih avtorjev in Miloš Štibler je spet nastopal v različnih vlogah. Viri omenjajo bogato gledališko aktivnost tega društva in pravijo, da so med drugim leta 1933 uprizorili komedijo *Svetniki* v režiji G. J. Kosmača. Na pravoslavno novo leto 1933 (13. januarja 1934) pa so uprizorili Golarjevo *Vdovo Rošlinko*.⁵⁸

Potem je prišla še ena vojna in Miloš Štibler je v medvojnem kulturnem molku delil usodo svojih someščanov v mestu, ki so ga zasedli Nemci. V njegovih dnevniških zapisih beremo, da je prodal prav vse, kar je imel, od pohištva do radia in pisalnega stroja, pa vse do oblek in nakita. Za zlati prstan, darilo njegove ljube mame, je dobil dva litra olja.

Tudi druga svetovna vojna je minila in Miloš Štibler je s tokom zaplaval v svojo tretjo državo, v socialistično Jugoslavijo. Vrnil se je v Slovenijo, v Ljubljano, kjer je ostal do smrti leta 1969.

Vendar je njegov neutrudni duh ponovno našel prostor, kjer je lahko deloval. Tokrat so to bila socialistična delavska prosvetna društva in Miloš Štibler se jim je, čeprav že upokojenec, pridružil s svojo značilno vnemo. To je bilo Delavsko prosvetno društvo Svoboda za Bežigradom. V svojem dnevniku iz let 1956 in 1957 redno omenja dejavnosti v okviru tega društva. Deloval je v nadzornem odboru, a svoje »igralske« kariere ni opustil niti na stara leta. Vse do svojega 75. leta je nič kolikokrat nastopil v gledaliških igrah, ki jih je vse do svoje smrti vodil Valo Bratina,⁵⁹ nato pa Albin Rutar, ljubiteljski igralec in režiser. V dnevniških zapisih omenja, da je najraje igral v veseloigri *Vdova Rošlinka*.

Od narodno radikalnega »mladina« do narodno unitarističnega apologeta: Štiblerjeva politično angažirana publicistika

S publicistiko se je začel ukvarjati že v gimnazijskih letih.⁶⁰ V njegovih dnevniških zapisih beremo, da je objavljaj, ker je to čutil kot svojo dolžnost. Mladi narodnjaki so menili, da morajo objavljati, da bo slovenska beseda enakovredna v takrat pretežno nemškem Mariboru. Zato je pisal domoljubna besedila. V njegovem dnevniku beremo, da se ga je, ko so Avstrijci zmagali v bitki pri Kobaridu, polastil tolikšen obup, da ni našel miru, dokler ni o tem napisal članka.

»Slovinci smo bili žalostni zaradi italijanskega poraza. V četrtem letu vojne, pa še dovolijo Nemcem tako veliko zmago. Da, kobariška zmaga ni bila

⁵⁷ *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora. Zgodovinski oris in sedanjost*, str. 166.

⁵⁸ Milenković, Vuković: *Delatnost slovenačkih udruženja u Beogradu 1921–1914*, str. 55.

⁵⁹ Valo Bratina, igralec, režiser, scenograf, gledališki organizator, 1887–1954. Nastopal je v Nemčiji, kjer je bil dve leti, v Trstu, Mariboru, Celju, Ptuj, na Koroškem in v Ljubljani. Bratina je odigral več kot 300 vlog. V enem obdobju je zagovarjal, da bi na domače odre postavljali srbska in hrvaška dela v izvorniku in da naj bi Srbi in Hrvatje igrali slovenska dela v izvorniku, kar se seveda ni uresničilo. Na predlog Miloša Štiblerja pa je po njem poimenovana ena od ulic za Bežigradom.

⁶⁰ Naj bi to bila celjska *Domovina*, in sicer leta 1898. Podrobneje smo pregledali letnika *Domovine* (1898 in 1899) in nismo našli nobenega Štiblerjevega članka. Dejstvo je, da v takratni *Domovini* ni bil podpisan skoraj noben članek, časopis je bil večkrat zaplenjen oz. znova tiskan s praznimi vrsticami in je tako zaenkrat nemogoče odkriti, kaj je pisal Štibler v prvih letih objavljaj.

mala stvar. Kaj bo z nami, če bodo Nemci kar naprej zmagovali? Da najdem tolažbe, napišem članek, v katerem se veselim priključitve Beneških Slovencev, kajti po avstrijski zmagi pri Kobaridu sem smatral, da je neizogibno, da se nam priključi ozemlje z beneškimi Slovenci. Tako nekako sem zapisal, članek je bil natisnjen v mariborski Straži v jeseni 1917. V končno zmago nad Avstrijo pa sem čvrsto verjel kljub kobariškemu italijanskemu porazu. Šele pozneje sem spoznal, da je bil italijanski poraz pri Kobaridu za Slovence največja sreča.»⁶¹

Skupaj s prijateljem Ivanom Prekorškom, sošolcem in sodelavcem ter političnim somišljenikom, je sodeloval pri časopisu *Omladina*, glasilu narodno radikalnega dijaštva. V času strankarske polarizacije v Celju je bil član Narodne stranke in strankine struje, t. i. »*mladinov*«, ki so postavili dr. V. Kukovca za predsednika. Tako je tudi spomladi leta 1919 prišel v Beograd kot Kukovčev namestnik na listi JDS.⁶²

Leta 1919 je celjska Nova doba objavila, da se je Slovenec spravil na njihovega »sotrudnika«⁶³ Miloša Štiblerja, češ da državni uradnik piše politične članke. Nova doba stopi v bran svojemu dopisniku in ugotavlja, da je vsekakor bolje in »častnejše, če slovenski uradnik svoj prosti čas porabi za pisanje v liste, nego če klerikalci pokličejo človeka, ki je šel v inozemstvo z državno štipendijo v svrhu študij, nazaj v svrhu karteširanja (sic.) za njihovo stranko.«⁶³

Kateri so ti politični članki, ki po mnenju nepodpisanega novinarja Slovenca ne pristojijo nekemu državnemu uslužbencu? Ob vpogledu v Novo dobo smo ugotovili, da so to predvsem štirje članki iz leta 1919.

Štibler je takrat še služboval na Dunaju. Članek z naslovom *K položaju* je eden od štirih člankov z izrazito politično noto in nima nič skupnega z združništvom.⁶⁴ To je bil usoden čas po vojni, ko so se na novo zarisovalе državne meje. V tem članku Štibler upošteva odnose z Italijo in grožnjo, da bodo Slovenci izgubili del svojega matičnega ozemlja. Dogodke opisuje od začetka in navaja, da so vsi imeli Italijo za zaveznico proti Avstriji in Nemčiji. Nadalje, takoj po vojni, pa si Italijani želijo čim več jugoslovanskega ozemlja. Vzeti hočejo Jadran in Štibler opozarja, da je Jadransko morje poglavitni pogoj za našo uspešno gospodarsko prihodnost.

Vladi med drugim očita, da dela v tajnosti, da parlament še ni ustanovljen, zato vlada nima druge možnosti, kot da sama dnevno obvešča javnost. Sporoča jim, naj to stori preko časopisov, kot je to praksa pri drugih narodih, in vzklikne: »*Kakšen je to narod, ki ga ni videti, kadar treba moč? Rusije ni, pomagajmo si sami.*«

V naslednjem članku, objavljenem na naslovnici Nove dobe, se Štibler obrne od Italijanov k Nemcem.⁶⁵ O Štiblerjevem odnosu do Nemcev in Avstrijcev smo že spregovorili. Uvodoma spomni bralstvo, kako je 'nemštvo' škodovalo Slovincem in ostalim Slovanom. Komentira presenetljiv izid volitev v Nemčiji.

Štibler je zgrožen nad dejstvom, da tudi zmernejša stranka, kot so krščanski socialisti, zahteva v svojem volilnem programu odprto pot do Jadrana, in zapiše: »*To govorijo sedaj, ko že nekaj mesecev obstoji država SHS, ki ji pripadajo one zemlje, po kateri je za Nemce dohod k Jadranskemu morju vobče mogoč.*« Pre-roško ugotavlja, da je vojna Nemcem samo prekrižala račune, a ko si opomorejo, bodo nadaljevali staro politiko. Zato vidi rešitev v ustanovitvi trdne zveze med Jugoslavijo, Češkoslovaško in Poljsko, kar je bil sicer že Benešov projekt, samo da Štibler v to zvezo ne umešča tudi Romunije.

⁶¹ Štibler: *Dnevnik*, 25. 11. 1956.

⁶² Junija 1918 se je Narodna stranka združila z Jugoslovansko demokratsko stranko – JDS. Več o tem: Perovšek: *Ustanovitev Jugoslovanske demokratske stranke 1918*, str. 477–506.

⁶³ »Dnevne novice«, *Nova doba*, 20. 12. 1919, št. 117, str. 3.

⁶⁴ Štibler: »K položaju«, *Nova doba*, 29. 1. 1919, št. 8, str.1.

⁶⁵ Štibler: »Nemštvo«, *Nova doba*, 12. 2. 1919, št. 12, str.1.

Aprila izide na naslovnici istega časnika nov članek, v katerem Štibler nadaljuje temo o jugoslovansko-italijanski meji.⁶⁶ Skrbijo ga skopa sporočila, da se bo jugoslovansko-italijanski mejni spor rešil v korist Italijanov. Pravi, da na konferenci odloča peščica močnih, od katerih ima vsak svojo računico: Francozi hočejo oslabiliti Nemčijo, Američani hočejo zagotoviti svojemu gospodarstvu nadvlado v svetu. Njihovi ozki interesi bodo odločilni; nič več ne soglašajo z idealnim Wilsonovim načrtom.⁶⁷ Slovenski vodilni politiki: Korošec, Kramar in ostali jugoslovanski politiki z regentom na čelu govorijo, da je treba mirovno delegacijo takoj odpoklicati, če bi se zgodil črni scenarij. Dodaja, da »če antanta misli, da sme celo proti svojim najzvestejšim zaveznikom biti krivična, potem je bolje, da odidemo.«

Štibler dobro pozna mednarodno dogajanje in zato že v tem članku omenja zvezo narodov, ki se je kot *Društvo* ali *Liga narodov* ustanovila januarja 1920, in sicer kot odgovor na prvo svetovno vojno. Štibler se sprašuje: »Čemu potem govoriti o zvezi narodov, ki naj prinese svetu »večni mir«? Čemu neki je zgodovina učiteljica narodov?« Zato poziva, naj se Jugoslavija ne vključi v »zvezo narodov«, če ne dobi svojih narodnih mej. Sestavek zaključí z vprašanjem, zakaj sodelovati v tem, ker je »/.../ vojska za nas prej ali slej gotova stvar, če se nam vzame naše rojake, našo zemljo in naše morje«.

Zadnji od štirih člankov je bil objavljen julija 1919.⁶⁸ Štiblerjevi štirje članki so namreč nekakšna celota. Prvi trije govorijo o nevarnostih, ki prežijo na novonastalo državo. Omenja nevarnost, ki nam preti s strani Italijanov, ki zahtevajo del slovenskega in hrvaškega ozemlja, in Nemcev, ki so od nekdanj sovražniki Slovanov. Zato v četrtem članku poišče najnaravnejšo rešitev, ki se ponuja Kraljevini SHS, to je, da si poišče trdne zaveznike. Najprej omenja Čeha. Zato se Štibler ponovno poglobi v zgodovino odnosov med slovanskimi narodi v stari Avstriji. Že takrat naj bi bila češko-jugoslovanska naveza močna, a so jo nasprotniki ves čas onemogočali. Te naveze je bilo s propadom monarhije konec. Na pariški mirovni konferenci so se Jugoslovani zavzemali za prvotno Wilsonovo načelo narodne samoodločbe, Čehi pa so zavzeli nasprotno stališče, ker so želeli obdržati tri milijone 'čeških Nemcev' oz. ozemlje, na katerem so živeli. Avtor nadaljuje z vprašanjem, ali so Čehi s svojo pariško taktiko zatajili svoj veliki slovanski program. Mnenja je, da ne, imeli so samo drugačen narodni program in predlaga, da se s pariškim mirom stara zgodba zaključí in začne nova.⁶⁹

Nova doba sicer še objavlja naslednje Štiblerjeve članke, toda vsi so povezani z združništvom. Istočasno se pojavljajo njegovi članki v Mariborskem delavcu. Tri nadaljevanja o njegovih beograjskih opazovanjih so vzrok, da smo temu poglavju dali takšen naslov.⁷⁰ Ravno članki iz *Nove dobe* in *Mariborskega delavca* nam lahko posredujejo približen datum, ko je šel Štibler z Dunaja v Beograd. To je bilo med marcem in majem leta 1919. V svojih beograjskih opazovanjih poroča o razporejenju v Srbiji in njihovo pripravljenost, da sprejmejo odločitev Slovencev, kakršnokoli že. Mi smo že izpeljali program narodnega ujedinjenja, pravi, in v Beogradu povsod razlagamo, da smo za popolno narodno »ujedinjenje«. Razporejenje v novem glavnem mestu je idilično, prispele Slovence ne moti cirilica, Srbe ne latinica, pa tudi različne veroizpovedi nikogar ne motijo. Za prihodnost ne ve, kaj bo prinesla, ker so tu vedno prve politične

⁶⁶ Štibler: »Na razpotju«, *Nova doba*, 20. 4. 1919, št. 35, str. 1.

⁶⁷ Načrt je najprej predvideval točko, da se državne meje izrišejo skladno z narodnimi mejami.

⁶⁸ Štibler: »Mi, Čehi in Slovani vobče«, *Nova doba*, 1. 7. 1919, št. 68, str. 1.

⁶⁹ V isti številki beremo na drugi strani, da češkoslovaški zunanji minister Beneš napoveduje veliko zvezo Čehov, Slovakov, Poljakov, Romunov in Jugoslovancev, ki bo igrala enako vlogo na vzhodu, kakor Francija na »zapadu«.

⁷⁰ Štibler: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 4. 6. 1919, št. 125, str. 1–2; Štibler: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 5. junij, št. 126, str. 2–3; Štibler: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 6. junij, št. 127, str. 2.

odločitve in vprašanja. Srbi želijo le obdržati svoje pismo in veroizpoved, za kar koli se odločijo Slovenci, naj bi bili zadovoljni.

Najpomembnejši zapis pa sledi, ko se Štibler vpraša, »/.../ kaj torej mislimo Slovenci ukreniti v vprašanju pisave in jezika«. ⁷¹ Nihče nikogar ne sili, vendar je vsakomur jasno, da se nekaj mora ukreniti; zato ugotavlja, da je edina pot popolno jezikovno ujedinjenje s Hrvati in Srbi. Ta misel naj ne bi bila nič novega, posebej močna je bila v dobi ilirizma. Štiblerjeva panslavistična usmerjenost se tokrat osredini samo na željo po jezikovni združitvi treh narodov. Omenja sicer, da se je ob tem treba paziti nacionalistov, posebej se mu zdijo nevarni velikosrbi iz Bosne, a to je nujno zlo, ki mu ne uide noben narod. Za jezikovne »posebnosti« treh narodov naj bi bili krivi Nemci, ki so vladali po načelu »*divide et impera*«. Niso dovolili enotnega knjižnega jezika pred 80 leti, toda sedaj te ovire ni več. Ne pozabi naštet tudi vse praktične prednosti, ki bi jih taka združitev prinesla. Poroča tudi, da Srbi nimajo nič proti latinici, ki jo ravnokar uvajajo, prepričan je, da se bo to dobro obneslo. Seveda zaradi tega ne bodo opustili cirilice, pisali bodo v obeh pisavah. Nadalje omenja, da mora iti pri tej jezikovni združitvi vse brez nasilja, ni je treba niti zahtevati, saj naj bi počasi prišla sama od sebe.

Štibler zaključi svoj članek z željo, da se v tej prehodni dobi ustvarijo trdni temelji za »prihodnje popolno ujedinjenje Slovencev, Hrvatov in Srbov«. Dovolj zgovoren je pripis jugoslovansko usmerjenega uredništva na koncu članka. Nič ne komentirajo, samo pod črto, ki loči članek od pripisa, napišejo: »*Slovenci! Slovenke! Govorite povsod samo slovenski!*«

Zdi se, da je Štiblerja ta velika ljubezen kmalu minila. Vsaj tista brezpogojna, kot se je kazala v prvih letih. Petnajst let pozneje zapiše zgodbo in jo tudi objavi, in sicer o tem, kaj se mu je pripetilo, ko je prišel v Beograd. ⁷²

Ko je obiskoval mariborsko klasično gimnazijo (1895–1903), se je udeležil tudi stenografskega tečaja. Menil je, da je to izjemno koristna veščina, ki jo bodo mnogi šolani ljudje potrebovali v življenju. Opravljen tečaj stenografije v nemškem jeziku je bil pogoj, da se je lahko prijavil tudi na stenografijo v slovenskem jeziku. V tem času prebujene narodne zavesti je Miloša zelo mučilo njegovo ime Mihael. Ljudje so začeli spreminjati svoja imena in priimke (Viktor v Zmagoslav, Friderik v Miroslav, Ignac v Ognjeslav itd.), samo on ni vedel, kako bi ga prevedel. Profesor bogoslovja dr. Medved mu je namreč povedal, da ime izhaja iz hebrejske besede, ki je po latinsko »*Quis ut Deus*« in nemško »*Der wie Gott*« ter slovensko Kdo kakor Bog. Ker je bil v razredu še en Stiebler, Nemec, ju je profesor ločil tako, da je vedno, preden je vprašal Štiblerja, zaklical: »*Und der Michael?*« Miloš je vstal in profesor ga je vprašal: »*Sie, was heisst Michael?*« Miloš je odgovoril: »*Quis ut Deus.*« Profesor Medved je odgovoril: »*Richtig. Und der Deutsch?*« »*Der wie Gott,*« je povedal Miloš. In ta ritual se je vedno znova, vsako uro, ponavljal na veliko veselje sošolcev, ker je stari profesor sproti pozabljal, da ga je že prej vprašal isto.

Kmalu je izšla knjiga njegovega profesorja stenografije Antona Bezenška. Štibler je opazil, da je profesor v seznamu tečajnikov skoraj vsem Mihaelom spremenil ime v Miloš. Sedaj ni imel več problemov, kako naj bi se preimenoval, saj mu je bilo ime všeč in tudi mislil je, da je to ustrezen prevod, čeprav je imel od ur bogoslovja drugačne podatke. Tako je od profesorja Bezenška sprejel svoj »*drugi krst*«. Šele ko je prišel v Beograd, je ugotovil, da to ni isto in da je Mihael Mihajlo in Miloš pač Miloš.

Ta nekoliko daljši uvod je potreben zato, da bi se pojasnila neka tragiko-

⁷¹ Štibler: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 4. 6. 1919, št. 125, str. 1–2; Štibler: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 5. junij, št. 126, str. 2–3; Štibler: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 6. junij, št. 127, str. 2.

⁷² Štibler: »Slovenska stenografija, moj drugi krst in posledice«, *Jutro*, 30. 4. 1934, št. 97a, str. 3–4.

mična prigoda, ki jo je doživel kmalu po prihodu v Beograd. Imena Mihael še vedno ni uradno spremenil, saj mu to v rajni Avstriji ni bilo potrebno. Torej, uradno je bil še vedno Mihael, a predstavljal se je in pisal pod imenom Miloš. Kot inšpektor na kmetijskem ministrstvu v Beogradu je moral nekemu vplivnemu človeku prepričati, da ne bi v svoj žep pospravil velike vsote denarja. To je tudi naredil, toda ta človek je sprožil veliko afero, zaradi katere je Štibler prebedel marsikatero noč. Ta afera ga je precej streznila, saj je zaradi nje skoraj izgubil položaj. Za nas pa je poučno čtivo.

Ko je dolgoprstnež začel pregledovati vse, kar mu je bilo dostopno, da bi Štiblerja lahko česa obtožil, je naletel na zanj očiten »corpus delicti«. Pri rojstnih podatkih je pisalo, da je Miloš rojen v Fali (nem. Faal), v katastrski občini Rut (Greuth), v politični občini Činžat (Zinsath) in v župniji Device Marije v Puščavi (Maria in der Wüste). Tako je zlobnež menil, da je dobil dokaz o tem, da je človek, ki ima toliko rojstnih krajev, lahko samo največji slepar pod soncem!

Seveda ga je takoj prijavil in sledila je velika preiskava. Po dolgih zaslišanjih v Beogradu je romala strogo zaupna pošta na Veliko županstvo v Ljubljano, ki je vestno izpolnilo svojo nalogo in potrdilo, da sta Mihael in Miloš ena in ista oseba. Poslali so mnogo dokazov kot npr. poročilo iz rojstne župnije ter pričevanja šestih sošolcev, med njimi tudi dveh nam že znanih – Frana Mravljaka in Ivana Prekorška.

Ko so v Beogradu poročilo županstva prejeli, je bil »oškodovanec« tako razkačen, da je zahteval ustanovitev 'neodvisne' komisije, ki je bila brž ustanovljena (sestavljali sta jo dve osebi) in se je takoj odpravila ugotavljat krivdo v vsa »rojstna mesta«. Najprej sta osebi obiskali Falo, videli Činžat in Rut ter ugotovili, da vse to zares obstaja. Nato sta šli v mariborsko gimnazijo preverjat vso dokumentacijo, kjer ju je profesor Jerovšek, ki ga tudi že poznamo, pošteno nahrulil. Kot kaže, je bilo komisiji to 'turistično' popotovanje po Sloveniji tako všeč, da se je odločila preiskavo nadaljevati.

Ni ji zadostovalo, da sta Štiblerjeva sošolca Fran Mravljak in Ivan Prekoršek že podala pisno izjavo v dokumentih, ki jih je poslalo veliko županstvo. Odpravila se je v Celje in opravila zaslišanje obeh uglednih mož, saj je bil prvi takrat že ravnatelj celjske gimnazije in drugi narodni poslanec.

Toda, kakšen naj bi bil turistični ogled Slovenije, če popotnika v vlogi preiskovalcev ne bi obiskala slovenskega glavnega mesta? Tako sta se spet znašla na županstvu, kjer so še enkrat ugotavljali pravilnost postopka in na njuno veliko žalost nista mogla ugotoviti nobene nepravilnosti.

S tem pa se Štiblerjeva »kalvarija« še ni končala. Užaljena preiskovalca, ki zaradi pravilnosti postopkov in urejene dokumentacije nista mogla ostati dlje na delovnih počitnicah, sta zaslišanja nadaljevala v Beogradu. Očitno je bilo, da Štiblerju tako ljubi sobratje ljubezni niso vračali, še manj pa zaupanja. Da je preverjanje kadrov, ki so prispeli v novo prestolnico, dejansko potekalo in da komisije nista sestavljala samo dva naključno izbrana državna uslužbenca (česar Štibler ne pove naravnost), je Štibler ugotovil, ko je komisija preseгла svoja pooblastila in ga zasliševala tudi o političnih prepričanjih njegovih slovenskih sodelavcev.

Tako se je končalo Štiblerjevo kratko obdobje izrazitega zunanje- in notranjepolitičnega 'udarniškega' komentatorstva ob nastanku kraljevine SHS. Zaradi afere je postal bolj previden. Morda je tudi zaradi tega zapustil Beograd in počakal umiritev strasti ravno v Velikem županstvu v Ljubljani, kjer je služboval kakšno leto, preden se je ponovno vrnil v Beograd. Čeprav je potem vse njegovo objavljane usmerjeno v združništvo, vendarle vmes tudi odkrijemo, da se komentiranju političnih dogodkov ni odpovedal. Toda takrat ne piše več kot Miloš Štibler, ampak pod psevdonimom Mladin.⁷³

⁷³ Kot na primer v: Štibler: »Razmišljanje ob volitvah«. *Gruda*, julij–avgust 1927, št. 7–8, str. 135–138.

Miloš Štibler okoli leta 1930. Vir: *Združništvo*. II. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1932.

Leta 1924 ustanovi s somišljeniki Mladino, list *Samostojne kmetijske stranke* (SKS) za srednješolsko mladino. Mrzel imenuje Štiblerja za enega od ideologov SKS.⁷⁴

Leta 1927 se ne more odreči komentiranju volitev v narodno skupščino.⁷⁵ Pri Štiblerju je moč opaziti tudi kontinuirano kritiko državne politike, ne glede na to, ali je šlo za staro Avstrijo ali za prvo vlado SHS (1919), ki ni obveščala državljanov o poteku pariške mirovne konference, ali pa je šlo za volitve leta 1927. Njegovo nestrinjanje s politiko je veliko, izraz narodna skupščina piše v navednicah, ljubši mu je izraz državni zbor. Kritizira negativno selekcijo in sistem volitev, ki se ne izvaja pravilno. Pri vsakih volitvah, posebej pri teh zadnjih, se vidi le boj med tistimi, ki se ljudstvu sami vsiljujejo za kandidate. To naj bi bila bolezen vseh političnih strank, zato poziva bralce, naj preganjajo izdajalce in politične špekulante, ki skrbijo samo za svoj lastni žep, toda preganjani naj bodo tudi tisti, ki izdajalce za izdajalsko delo mastno plačujejo.

Štiblerjeva publicistika o združništvu in delovanje med dvema svetovnima vojnama

V pričujočem besedilu ne bomo obravnavali vseh njegovih objavljenih razprav in člankov. Naredili smo samo prerez skozi dostopno gradivo in prikazali nekaj najbolj značilnih prispevkov. Če je Štiblerjevo gledališko udejstvovanje imelo narodno buditeljski značaj, je njegovo pisanje, z nekaj izjemami, mogoče označiti zelo podobno. To so poljudno strokovni članki o slovenskem in jugoslovanskem združništvu.

Kljub nekaterim političnim člankom, ki so bili po prvi svetovni vojni izraz navdušenja ob nastanku nove države, je Štibler bil in ostal predvsem združnik.⁷⁶ Leta 1911 je nastala njegova 32 strani dolga brošura, ki je izšla v Celju, kjer je takrat služboval kot tajnik *Združne zveze Celje*.⁷⁷ V razpravi ugotavlja vzroke za krizo v slovenskem združništvu in za to krivi strankarsko politično agitacijo, ki izrablja združništvo v strankarsko politične namene. Kriza se je začela okoli leta 1900, ko vodilni združniki niso bili poklicno usposobljeni. Bili so predvsem politiki, zato jim Štibler odreja pravico do naziva združnik. Zadruga slovenskih zvez naj bi bile razdeljene po strankarskem načelu, slovenske zadruga nemške zveze pa naj bi združevale pristaše obeh oz. vseh treh političnih strank. Posledica te desetletne krize je skrajno nezaupanje ljudstva v združništvo.⁷⁸

Pred prvo svetovno vojno je bil Miloš Štibler urednik mesečnika *Zadruga*, glasila celjske *Združne zveze*, kjer je delal kot revizor. Pri Zadruzi je urednikoval od leta 1908 do leta 1915. Skoraj v vsaki številki je objavil prispevek ali dva. Mnogo prispevkov, zlasti v prvih letih, leta 1908 in pozneje sploh ni podpisanih. Za mnoge smo prepričani, da jih je napisal Štibler. Omeniti velja nekaj prispevkov z naslovom *Slovenci, čuvajmo svoje posojilnice*. Brošuro s tem naslovom je izdal leta 1913. Pravzaprav gre za zbornik nekoliko predelanih člankov z enakim naslovom, ki so izhajali v Zadruzi. Njegovi prispevki so povečini krajši strokovni sestavki, nekaj daljših je izhajalo v nadaljevanjih. Takšen je na primer obsežen

⁷⁴ Mrzel: Srečko Kosovel in Mladina, str. 211–218.

⁷⁵ Štibler: Razmišljanje ob volitvah, str. 135–138.

⁷⁶ Združništvo je precej širok pojem in enotne klasifikacije ni lahko izdelati, v osnovi ga lahko ločimo na dve skupini: denarno (kreditno) in nedenoarno združništvo. Dalje lahko opredelimo tri osnovne tipe zadrug: proizvodne, nabavne (konzumne) in prodajne, vendar ostre ločnice med njimi ni.

Lazarevič: Združništvo v Sloveniji v dobi kapitalizma. Sistemi in organizacije, str. 12–18.

⁷⁷ Štibler: *Kriza v slovenskem združništvu*.

⁷⁸ Štibler: *Kriza v slovenskem združništvu*, str. 23.

članek *Trideset let združnega dela*, ki je izhajal v letih 1913 in 1914 in obsega okoli 150 strani.

Iz celjskega obdobja izvira tudi Štiblerjevo sodelovanje z listom *Omladina*, glasilom narodno radikalnega dijaštva, kjer je tudi objavil nekaj besedil.

Obdobje Štiblerjevega pisanja o združništvu pred in med prvo svetovno vojno je omejeno predvsem na *Zadrugo*, toda včasih se oglasi tudi v *Omladini* pa tudi v *Narodnem listu*, glasilu liberalne *Narodne stranke za Štajersko, Učiteljskem tovarišu, Slovenskem domu in Slovenskem narodu*, ljubljanskem liberalnem listu.

Dr. Andrej Gosar je leta 1919 objavil v *Slovincu* vrsto člankov na temo agrarne reforme. Zagovarjal je stališče, da se veleposesti razdelijo med tiste, ki so zemljo sposobni obdelovati. V nasprotju z njim pa je liberalni politik dr. Ivan Tavčar v Slovenskem narodu zagovarjal veleposestnike in menil, da ni namen reforme, da bi vsi dobili svojo zemljo. Nasprotoval je ustvarjanju družinskih kmetij oz. lastništvu zemlje malih kmetov.⁷⁹ Kmalu se je tudi Miloš Štibler vključil v javno polemiko. Kot dosledni združnik je zagovarjal Tavčarju nasprotno stališče. Njegov članek je objavljen na naslovnici *Slovenskega naroda* leta 1919.⁸⁰

V članku je pregledno obdelal vprašanje agrarne reforme in zapisal, da je to vprašanje enako pereče, kot je vprašanje državne meje novonastale države.⁸¹ Nasprotujoči si tabori stojijo v tej problematiki trdno na svojih stališčih. Vendar Štibler opozarja, da po koncu prve svetovne vojne ni bilo »socialne revolucije« v Jugoslaviji samo zato, ker je prevladalo načelo »Zemlja bodi božja in kmetova!« Zato je pomembno, da se odgovorni za izpeljavo agrarne reforme ne ustavijo sredi poti in zadevo nujno izvedejo v skladu z načrtom oz. jo izvedejo v celoti.

Glede izkoriščanja delavcev v industriji meni, da je nedavni primer boljševistične revolucije v Rusiji pokazal, da se delavci z neomejenimi pravicami lastnikov ne strinjajo in da želijo soodločati pri upravljanju. Taka praksa je v veliko milejši obliki razvidna tudi v Nemčiji, kjer se pod imenom »industrijalna socializacija« skriva zahteva delavcev po soodločanju v podjetjih in omejitve lastninskih pravic podjetnikov. Nekam preroško zazveni stavek, da takega razvoja na daljši rok ne bo mogla spregledati niti novoustanovljena Jugoslavija. Nadalje meni, da je nedvomno pravilno, da se posveča pozornost tudi kapitalističnemu izkoriščanju delavcev, a je izkoriščanje kmetov v trenutni situaciji najbolj pereče. Ne nazadnje je v Jugoslaviji industrija še v povojih, dežela pa je izrazito agrarna. Ker veleposestniki izkoriščajo kmete, je nujna radikalna intervencija, ne samo zaradi človekoljubja, temveč tudi zaradi mirnega razvoja države. Zato meni, da kdor nasprotuje agrarni reformi, ni niti prijatelj ljudstva niti prijatelj države.

Po koncu prve svetovne vojne je Štibler nekaj časa služboval na Dunaju. Od tam se oglašja že v prvih številkah novoustanovljenega liberalnega in jugoslovansko usmerjenega časopisa *Nova doba*, a se kaj kmalu preusmeri k drugim časopisom, tokrat z izrazito poljudno strokovno združno tematiko v tematsko profiliranih časopisih, kot so *Njiva, Kmetovalec, Slovenski čebelar* itd.

Po kratkem obdobju pri *Mladini* se je kaj kmalu začel redno oglašati v *Grudi*, glasilu *Zveze društev kmečkih fantov in deklet*. Tam je objavil kar nekaj poljudno strokovnih člankov ter zanimiv potopis *V Macedonijo*.

V času med dvema svetovnima vojnama je pisal članke in urejal številne koledarje, kot so *Koledar Nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev v Mariboru* (1928), v Sloveniji (1929) *Koledar Nabavljalnih zadrug državnih železnic* (1934,

⁷⁹ Čepič: Slovenske politične stranke o agrarni reformi med svetovnima vojnama, str. 267.

⁸⁰ Štibler: »Agrarna reforma«, *Slovenski narod*, 16. 6. 1919, št. 140, str. 1.

⁸¹ Miloš Štibler je v svojih dnevniških zapisih vedno omenjal bolečino, ki ga spremlja celo življenje, ker je del slovenskega narodovega telesa ostal izven meja Jugoslavije.

1935), *Mariborski koledar* itd. Omeniti kaže, da je Štiblerjeva odsotnost iz Beograda trajala dobrih pet let (1923–1928). Toda po vrnitvi se je še vedno oglašal v kakšnem slovenskem časopisu in, kot vidimo, urejal tudi koledarje.

Iz medvojnega časa izvira tudi njegovo 155 strani dolgo temeljno delo o zadružništvu, ki je izšlo v treh nadaljevanjih (tudi to je izšlo v Sloveniji).⁸² Gre za splošen pregled začetkov zadružništva, zgodovine zadružnega gibanja, osnovnih vzrokov, ki vodijo v zadružništvo, vrst zadrug, kot so nakupne (nabavljalne, konzumne), nadalje kreditne zadruge (posojilnice in hranilnice), različnih tipov zadrug, ki so jih ustanovili V. Huber, H. Schulz-Delič, V. Raiffeisen, F.C. Kampelčiček. Posebej se posveča namenu kreditnih zadrug, zadolževanju kmetov in drugim načelom Raiffeisnovih zadrug in načelom Schulz-Deličevih kreditnih zadrug.

Najzanimivejše so sklepne besede, ker izražajo Štiblerjev pogled na zadružništvo. Zapiše, da je slovensko zadružništvo nastalo iz političnih nagibov. Omenja brata Vošnjak, ki sta menila, da morajo Slovenci dobiti svoje denarne zavode, češ da jim bo to zelo koristilo v boju zoper nemštvo in italijanstvo. Ugotovila sta, da bo ta cilj najlažje dosežen s pomočjo kreditnih zadrug – posojilnic. Socialna plat, ki je v pravem zadružništvu temelj gibanja, pa je bila bratoma Vošnjak postranskega pomena. Uporabljala sta jo le toliko, kolikor je to koristilo politični plati, ki sta jo v posojilništvu imela za najpomembnejšo.

Štibler se je tudi tega zadružniškega problema lotil v časopisnih člankih, na primer v celjski *Zadruzi*, *Narodnem gospodarju* itd. Narodnopolitični moment pri posojilniškem gibanju bratov Vošnjak je pozneje veljal tudi za zadružno gibanje dr. J.E. Kreka. Med njimi je obstajala razlika, ki je bila v tem, da se je v Krekovem primeru zadružništvo postavilo v službo ene od takrat obstoječih političnih strank. Kljub temu da ima v Krekovem zadružnem gibanju socialni dejavnik ključno vlogo, je vendarle močnejši strankarskopolični dejavnik.

Vse te značilnosti veljajo tudi za delavsko zadružno gibanje, za delavsko konzumno zadružništvo v Sloveniji, ki je bilo dolgo pod vodstvom Antona Kristana, bivšega ministra in socialdemokratskega voditelja. Iz Štiblerjevih dnevniških zapisov je razvidno, da je zelo cenil dr. Kristana in socialdemokrate sploh.

V letih, ko je pisal svoje tri brošure, je bil že predsednik (vmes kdaj pa kdaj tudi podpredsednik) zadružnih zvez državnih uslužbencev Jugoslavije v Beogradu. Ni čudno, da je po njegovem mnenju to bila edina organizacija, ki ni imela strankarsko-političnih primesi in je »ostal doslej samo zadružni pokret državnih uslužbencev, ki v slovenskem zadružništvu zavzema po svoji kakovosti in razvitosti odlično mesto«.

Enak življenjski slog, kot ga je prakticiral v Sloveniji, je imel tudi v Srbiji. Tu ni šlo samo za gledališko udejstvovanje, pač pa za celo vrsto dejavnosti, ki so bile tako ali drugače povezane z zadružništvom.

Od leta 1929 pa vse do leta 1945 je bil šef oddelka za kreditiranje zadružništva v beograjski novoustanovljeni *Privilegirani agrarni banki*. Bil je dolgotelni predsednik *Zveze nabavljalnih zadrug državnih uslužbencev Jugoslavije* (Zveza nabavljalnih zadrug državnih službenika). Zveza je bila ustanovljena že leta 1921 z namenom, da se nekako ublaži slabo gmotno stanje državnih uslužbencev, katerih prejemki pogosto niso pokrili normalnih življenjskih stroškov. To ni bilo spontano zadružno gibanje, Zveza je bila ustanovljena s posebnim zakonom kot državna intervencija, ki je omogočila svojim uslužbencem izvzetje iz svobodnega trga. S tem posegom je država omogočila normalno delovanje samega državnega sistema, a je bila državnim uslužbencem omogočena cenejša nabava potrebščin in najemanje kreditov. Kot vidimo, je Miloš Štibler tu imel

⁸² Štibler: *Zadružništvo*. I. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1931; Štibler: *Zadružništvo*. II. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1932; Štibler: *Zadružništvo*. III. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1933.

povezovalno vlogo med ustanovo, ki je dajala kredite, in Zvezo, ki je te poceni kredite koristila.

Posebno poglavje je Štiblerjeva publicistika o združništvu med dvema svetovnima vojnima v Srbiji. Tudi v Beogradu je ustanovil združniški časopis. Bil je izdajatelj in odgovorni urednik časopisa *Zadruhar*, glasila *Zveze nabavljanih združ državni uslužbencev*.

O povojnem publicističnem delu Miloša Štiblerja, tedaj je spet živel v Sloveniji, ne bomo pisali, saj so to večinoma krajša ali daljša poročila, tudi krajši sestavki, ki so vsi poljudno strokovni. Veliko jih je povezanih s potrošništvom in združništvom. Nekaj kratkih »smešnic« je napisal celo za humoristični časopis *Pavliha*, nekaj prispevkov pa za *Združni leksikon Jugoslavije*, ki je izšel v Zagrebu leta 1957.

Lahko bi pisali o njegovem ključnem in zadnjem podvigu s politično tematiko, to je napoved pisanja knjige oz. razprave o dr. Antonu Korošču. Zakaj o Korošču in ne o Žerjavu, ki ga je tako cenil? Odgovor najdemo v njegovem dnevnem komentarju, ki pravi, da bi Breznikova knjiga o dr. Žerjavu prinesla veliko pravih odgovorov in bi se končno izkazalo, da Korošče vloga v nastajanju nove države ni bila tako odločilna, kot se je to do tedaj mislilo. Ker Štiblerjeva pisna dediščina še ni v celoti rešena in pregledana, saj gre za tisoče strani, ni izključeno, da bomo med dnevnimi zapisi nekoč odkrili tudi zapiske o Korošču.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- NŠAM: RMK Sv. Marija v Puščavi 1875–1893, str. 38.
- Štibler, Miloš: Dnevnik, 1956, 1957, 1963.
- AS 1520 Iršič, Rado, 1938–1939.

USTNI VIRI

- Pucelj, Gregor, Velike Lašče.
- Volčanšek, Kamila, Ljubljana.

ČASOPISNI VIRI

- Dan*, 16. 3 1914, št. 807, str. 2.
- »Iz slovenskih krajev«, *Jutro*, 14. 12 1911, št. 647, str. 1.
- Štibler, Miloš: »Rojaki!«, *Narodni dnevnik*, 28. 8 1909, št. 196, str. 4.
- Štibler, Miloš: »Ustanovitev slovenskega dramatičnega društva v Celju«, *Slovenski narod*, 5. 1. 1911, št. 4, str. 2.
- Štibler, Miloš: »Agrarna reforma«. *Slovenski narod*, 52/1919, št. 140, str. 1.
- Štibler, Miloš: »Združništvo državnih uslužbencev v Dravski banovini«, *Združni koledar za prestopno leto 1940*, str. 50–55.
- Štibler, Miloš: »K položaju«, *Nova doba*, 1/1919, št. 8, str. 1.
- Štibler, Miloš: »Nemštvo«, *Nova doba*, 1/1919, št. 12, str. 1.
- Štibler, Miloš: »Slike iz srbskega združnega življenja«, *Zadruga*, 15. 7. 1919, št. 7, 8, 9, str. 50.
- Štibler, Miloš: »Na razpotju«, *Nova doba*, 1/1919, št. 35, str. 1.
- Štibler, Miloš: »Mi, Čehi in Slovani vobče«, *Nova doba*, 1/1919, št. 68, str. 1.

- Štibler, Miloš: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 4. 6. 1919, št. 125, str. 1–2.
- Štibler, Miloš: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 5. 6. 1919, št. 126, str. 2–3.
- Štibler, Miloš: »Beogradska opazovanja«, *Mariborski delavec*, 6. 6. 1919, št. 127, str. 2.
- Štibler, Miloš: »Razmišljanja ob volitvah«, *Gruda*, IV/1927, št. 7–8, str. 135–138.
- Štibler, Miloš: »Slovenska stenografija, moj drugi krst in posledice«, *Jutro*, VII/1934, št. 97a, str. 3–4.
- »Dnevne novice«, *Nova doba*, 20. december 1919, št. 117, str. 3.
- »Tedenske novice: Pucljev zet ni karsibodi«, *Slovenski gospodar*, 13. 7. 1922, št. 28, str. 8.

LITERATURA

- Bojić, Dušica: Slovenci pravoslavne vere v Beogradu med drugo svetovno vojno. Poročilo o njihovi dejavnosti od 1. 7. 1942 do 30. 6. 1943. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 49/2009, št. 2, str. 223–234.
- Enciklopedija Slovenije*. Knj. 13. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, str. 140.
- Goropevšek, Branko: Ivan Prekoršek – potovalni učitelj Ciril Metodove družbe na slovenskem Štajerskem: poti in stranpoti slovenske politike na Štajerskem v letih 1908–1912. *Hartmanov zbornik*, 2004, str. 421–437.
- Goropevšek, Branko: *Štajerski Slovenci, kaj hočemo?* Celje: Zgodovinsko društvo Celje, 2005.
- Gradišnik, Fedor: Ustanovitev samostojnega »Dramatičnega društva« v Celju leta 1911. *Dokumenti SGM*, knj. 3, 1967, št. 10, str. 403–411.
- Gradišnik, Fedor: Zadnja sezona celjskega Dramatičnega društva 1913/1914 pred izbruhom prve svetovne vojne. *Dokumenti SGM*, knj. 4, 1968, št. 11, str. 38–53.
- Čepič, Zdenko: Slovenske politične stranke o agrarni reformi med svetovnimi vojnama. *Zgodovinski časopis*, let. LII, št. 2, 1995, str. 259–280.
- Javoršek, Jože: *Spomini na Slovence I, II*. Ljubljana, 1989.
- Kreačič, Goranka: Po sledih plemenitih Šufflay Otruševskih v Sloveniji, *Zgodovinski časopis* 70 (2016), št. 1–2, str. 128–161.
- Lazarevič, Žarko: Zadružništvo v Sloveniji v dobi kapitalizma (Sistemi in organizacije). *Arhivi XVII/1994*, št. 1–2, str. 12–18.
- Mrzel, Ludvik: Srečko Kosovel in Mladina. *Jezik in slovstvo*, 5/1960, št. 7, str. 211–218.
- Perovšek, Jurij: Ustanovitev Jugoslovansko demokratske stranke 1918. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije. Hartmanov zbornik*, Maribor, 4 (2004), št. 2–3, str. 477–506.
- Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora. Zgodovinski oris in sedanost*. [uredila Janja Žitnik Serafin]. Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, 2014.
- Reisman, Avgust: *Iz življenja med vojno. Avstrijska sodišča*. Maribor, 1939. Ponatis iz delavske politike 1938.
- Škoro Babič, Aida, Košir, Matevž: *Spomini Josipa Breznika od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2014. (Viri/Arhivsko društvo Slovenije; 37).
- Štibler, Miloš: *Kriza v slovenskem združništvu*. Celje, 1911.
- Štibler, Miloš: *Zadružništvo*. I. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1931.
- Štibler, Miloš: *Zadružništvo*. II. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1932.
- Štibler, Miloš: *Zadružništvo*. III. del. Ljubljana: Kmetijska matica, 1933.

ELEKTRONSKI VIRI

Miloš Štibler. Slovenski spletni biografski leksikon. ZRC SAZU. URL: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi667221/> (17. 4. 2015).

Sokolski dom v Gaberjah, v Celju. URL: <http://ook.knjiznica-celje.si/zgodilo/sokolski.htm> (27. 4. 2015).

Štibler, Miloš (1882–1969). SBL – Slovenski spletni biografski leksikon. ZRC SAZU. URL: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi667221/> (17. 4. 2015).

Milenković Vuković, Bojana, Vuković Ljiljana: Delatnost slovenačkih udruženja u Beogradu (1921–2014). *Etnološko-antropološke sveske*. (Beograd) 24/2014, št. 13, str. 55. URL: (1. 1. 2016) <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/a8996f94c2e74b42b9e2b3fff21e8d69.pdf>

SUMMARY

MILOŠ ŠTIBLER (1882–1969), COOPERATOR AND PUBLICIST

The present article offers insight into the life and work of Miloš Štibler, Slovenian cooperator, amateur actor, and publicist. We have discovered thousands of pages of his journal recordings after the Second World War in the Volčanšek family house in Brežice. Until now, we have organised and chronologically arranged more than thousand pages. This allowed us to gain insight into his life and work after the Second World War when as a pensioner he was involved in the social work and was active in several associations and organisations, such as Pensioner's Organisation, Consumers Association, Teachers' associations etc. Regular recording of daily events provided him with memories of his activities before the First and the Second World war. His smoothly written and interesting memories were being quoted for providing an account of the author's personality, spirit of an era and language itself which he used in its archaic form for a long time after the Second World War. The borderline Slovenian from Pohorje, who changed his Christian name Mihael to Miloš as a grammar school student due to his patriotism, was active in advanced freedom movement. During fights for national freedom in Slovenia, he started writing for newspapers. He felt it was his duty to help elevate Slovenian language to the same level as German. He started writing in grammar school when he also dedicated himself to additional two activities with which he continued throughout his life – amateur acting and cooperatives, the latter then became his profession. He advocated for national and economic equality of Slovenians in Styria. His contribution to the evolution of Slovenian and Yugoslav Cooperatives that became political movement before the Second World War worthy of consideration is great as it places him among the greatest experts in that field. He significantly contributed to the recovery and successful rehabilitation of cooperative after the great economic crisis during the years 1928–34 which proves that he was also a good financier. He was one of the founders of Yugoslav-Bulgarian Cooperative Institute. His enthusiastic pan-Slavism was immense even in past times. The name of Miloš Štibler is inseparably connected to the history of the theatre in Celje which emerged from Singing Association Celjsko pevsko društvo (CPD) and the Drama Association derived from it in the current professional theatre. He was culturally active in Belgrade and a president of Slovenian Educational Association Ivan Cankar. As a young secretary of Cooperative Union in Celje, he was a member of nationally radical youth and later a member of the National Party. When the latter merged with the Yugoslav Democratic Party (JDS), he came to Belgrade as its member as the of deputy of Kukovec in the National Representation. He later politically

grew closer to the head of Independent Agricultural Party Ivan Pucelj, although his role was not that of a politician but that of a cooperator. Miloš Štibler was a great follower of pan-Slavism and an avid supporter of unification of Slovenians and other Yugoslav nations. His non-critical enthusiasm that never really left him brought him to vigorous advocacy for language unitarism or rather joint 'Serbian-Croatian-Slovenian' language. After the Second World War, he came to Ljubljana as a pensioner and was still active in all fields on which he was active his whole life. He strived for establishment of the first elderly care homes, took an active part in consumer's councils, in the pensioners' organization, social work etc. He never forgot to visit the Workers' Educational Association Svoboda-Bežigrad every day since its establishment in 1952.